Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. ОКТЯБРЬ 29 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 256 (9024). өртээ 2 кап.

Коммунистиг партияның дайынчы дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизмниң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ТАРААНЫ— ТӨРЭЭН ЧУРТКА

Рязань, Тула, Амур, Москва, Смоленск, Пермь, Брянск, Калинин областарының болгаш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин боттандырып, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чарышпышаан, дүжүт ажаап алырын организастыг эрттирген, улус ажыл-агыйының планында көрдүнгенинден хөй тарааны күрүнеге савалап берген.

Хүлээп алыышкын черлеринге Рязань областын тараажыларындан 458 муң тонна, Тула областыындан — 356 муң тонна, Амур областыындан— 266 муң тонна, Москва областыындан — 219 муң тонна, Смоленск областыындан — 190 муң тонна, Пермь областыындан — 189 муң тонна, Тыва АССР-нииннден — 132 муң тонна, Брянск областыындан — 131 муң тонна, Калинин областыындан — 130 муң тонна тараа кирген.

КЫШ—ШЫҢГЫЫ ШЫЛГАЛДА

Кыш — малчыннарның, бүгү кедээ ажыл-агый ажыл-ишчилеринге шыңгыы шылгалда. Бо кыштаглаашкынның бирги чартыы юбилейлиг чылды чедиишкинниг доозар дээш бүгү улусчу чарышты түңнеп көөру-биле онзаланып турар.

Бо төөгүлүг юбилейлиг чылдың кедээ ажыл-агый ажылдарын чедиишкинниг доозар, кыштаглаашкынга белеткелди харыысалгалыы-биле көөрүнче партия организациялары улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң республиканың кедээ ишчилери, тускай эртемниглер, удуртукчулар 1972-73 чылда мал кыштаглаашкынын бүрүн белеткелдиг уткуурунуң бүгү болдунар хемчеглерин ап, боттандырып турар.

1971-72 чылдың кыжы Тывага улуг бергедээшкиннерлиг болганы кымга-даа билдингир. Оң бир чылдагаяны ниитиниң малынга четчир чем-суурну тургузуп албаанында. Ол четпес уржуктарны катаптавас дээш курлавырлаттынган мал чемин камныг чарыгдаары — кол сорулга.

Бо чылын соок эрте дүшкен. Агаар-бойдустуң эрте сооганы малчыннарның кышка беленин чайгаар-ла шылгап эгелээн деп чугаалап болур. «Өөк» совхозтуң Аржаан, «Межегейниң» Кара-Булуң сүт-бараан фермалары, «Тээли» совхозтуң чамдык хойжулары кышка ыяк белеткелдиг ужурашкан.

Ниитизи-биле республиканың ажыл-агыйларының хөй нуруузу эгелеп турар кышты кошкак белеткелдиг ужурашканын фактылар бадыткап турар. Колхозтар болгаш совхозтар ниитизи-биле 321.450 тонна бөдүүн мал чемин белеткеп алыр турган болза, ам-даа 72.855 тонна четпес болуп турар. Бөдүүн чем кыдыр ажыглаар саваңны ажаап алырын чамдык ажыл-агыйлар чугулага көрбейн турары четпес. Эрткен кыжын саваңны безин өске черлерден сөөртүр ужурга таваржып турган Улуг-Хем болгаш Чөөн-Хемчик кышкаш районнарның чамдык ажыл-агыйлары саваң сарааттаарының чогумчалыг өйүн чуге эрттирип турарыл? Саваңны бөлүп, сөөртүп алырынче бүгү күштү мөөңнээрги ажыл-агыйларның удуртукчуларының, партия организацияларының чугула сорулгазы болур. Күскү хову ажылдарындан хосталган тракторларны, автомашиналарны саваң сөөртүрүнге бүрүн ажыглаар херек.

Чулуктуг болгаш концентраттыг чемнер курлавыры бо чылын база четче күүсеттинмээн. Колхозтарда болгаш совхозтарда белеткеттинген 321.611 тонна силосту, 87.084 тонна концентраттыг чемнерни чарыгдап эгелезе чогуур үезинден эрте ажыглап киргенин барымдаалап көөрге, оларның курлавыры база четпейн барып болур.

Кышкы үеде малды суг-биле хандырары чугула. Амгы үеде республиканың колхозтарында өрүмнен каскан 75 кудуктуң 61-ри белен, а артканнарын амгы үеде септеп кылып турар. Кышкы үеде коданнарга суг чедирер автомашиналарның четчелээшкини, оларның септелгези саадап турарын айтыр херек. Ылаңгыя шээр малды, харга идегеп олурбайн, суггарарын, бүгү азырал малды чылыг суг-биле хандырарын организастаар ужурлуг.

Мурнакчы ажыл-агыйлар кыштаглаашкынга белеткелди баш удур чорудып келгениниң түңнелинде кажааларны, мал чеми белеткээр цехтерни, малчыннарның чурттаар оран-саваын септээрин, тударын доозуп турар. Ындыг ажыл-агыйларга Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Чөөн-Хемчиктиң «Октябрь 30 чылы» колхозтары, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан, «Межегей» совхозтуң Доора-Хадың салбырлары хамааржыр. Ол ажыл-агыйлар кышты белеткелдиг уткуп турар.

Кыш дүжүп келген. А малчыннарның чурттаар бажыңнары-даа, малының турар өдек-кыштаа-даа белен эвес черлер хөй. Ол талазы-биле колхозтар биле совхозтарны аңгылай алыр болза, совхозтарда байдал дээре болуп турар. Совхозтарның кыш ажар малының кажаалары четчир, оларның септелгези болгаш тудуу колдуунда дооступ турар, а колхозтарда оң саны безин чедишпес. Ылаңгыя хой, хаван кажаалары чедишпейн турар. Кышкы кажаалар септелгези, оларның тудуулары колхозтарда-даа, совхозтарда-даа саадап турарының чижектери бар. Чижээ, «Тес-Хем» совхоз күскү хову ажылдарынга төп районнарның ажыл-агыйларына бодааргa эвээш үени чарыгдаан хирезинде, Берт-Даг, Ү. Шынаа салбырларында малчыннарының кажаа-хораазын кышка белеткеп киробээн. «Найырал» совхозтуң Кара-Тал салбырында малчыннарның байдалы оон дээредевес, «Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы, Көк-Чыраа сүт-бараан фермаларында кажаалар септеттинмээн хевээр.

Кыштаглаашкын, өске чугула ажылдар ышкаш, мал ажылының кадрларындан дорт хамааржыр. Ындыг турбуже, ажыл-агыйларда инек кадарчылары, быызаа, хаван ажаакчылары, чылгычылар болгаш мал тарып боозадыр техниктер дээн ышкаш ажылдакчылар колхозтарда болгаш совхозтарда мынчага четчелеттинмээни канчап-даа таарышпас. Партия, совет, ажыл-агый органнары бо айтырыгже онза кичээнгейни салып, кадрлар шилилгезин экижидип, оларның билиг мергежилиниң өзүлдезин бедидер ужурлуг.

ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл болур оюнга бистиң кедээ ажыл-ишчилериистиң телептиг белээ — кыштаглаашкынны бүрүн белеткелдиг уткууру болур. Бо чугула ажыл колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларының, чер-черде партия, совет, профэвилел, комсомол организацияларының кичээнгейиниң төвүнге турар ужурлуг.

ЛЕНИНЧИ КОМСОМОЛДУҢ ХҮНҮ-БИЛЕ БИСТИҢ АЛДАРЛЫГ АНЫЯКТАРЫВЫСКА ИЗИГ БАЙЫР!

БИИ-ХЕМНИҢ ОГЛУ, КЫЗЫ

ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл юбилейин төлептиг уткувушаан, бистиң чуртувустуң комсомолчулары болгаш аныяктары Ленинчи комсомолдуң 54 чыл оюн күш-ажылчы белектер-биле байырлап эрттирип турарлар. Төөгүлүг улуг байырга коскy чедишкиннерлиг ужуражыры-биле бедиткен социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш тура-соруктуг, күжениишкинниг ажылдан турар. Юбилейге тураскаатканн социалистиг хүлээлгелерни күүседир талазы-биле Бии-Хем районнуң аныяктары чүү кылганының дугайында айтырыгга, ВЛКСМ райкомунуң бирги секретары Кара-оол Хелин-оол «Шынның» корреспондентизинге дараазында харыыны берген.

— Бистиң Бии-Хем районнуң комсомолчулары болгаш аныяктары күрүнеге тараа садар планны ажыр күүседирээге улуг үлүүн киргеннер. Үшкү кварталда сүттүң, эттиң, дүктүң планнары база ажыр күүсеттинген. Районнуң оолдар, кыстары улус ажыл-агыйының кайы-даа адырларында эрес-шудургу ажылдап турар.

Районда комсомолчу-аныяктарның саанчы 5 звенозу, мал чемнери белеткээр 7 звенозу ажылдап турар. «Сельхозтехника» каттыжышкынының салбырында аныяк чоланчылар звенолары база бар. Комсомолчу-аныяктар бригадалары, звенолары аразында чарыштыг. Чарыштың түңнелин үндүрүп, тиилекчилерни тодарадып турар бис. Районнуң саанчыларының чарыжынга бирги черни Туран фермазында комсомолчу-аныяктар звенозу алган. Анаа комсомол Төп Комитединиң шилчиир вымнелин тывыскан.

Күскү дүжүт ажаап алыышкынынга Иван Титовтуң чоланчылар звенозу шалыпчы ажылдаан. Мал чемнерин белеткээринге «Саян» совхозта Владимир Плотницкийниң аныяктар бригадазы күш-ажылчы үлүүн киргген.

Кижилер аразынга социалистиг чарыышты организастап, оон түңнелдерни үндүрүп турарын база доктааткан бис. Оон тиилекчилериннге «Саян» совхозта саанчы Люба Маады, «Кызыл тараачын» колхозта Зоя Седикей, Зина Шаглак, Мария Седикей олар эрткен 9 айларда бир саар инекке онаштыр 1916—2140 кг сүттү саан алган. Ол-ла колхозта аныяк малчын Чамзын Караоол, «Саян» совхозта Өпейоол Салчак бир хойдан 3 кг дүктү кыргыш, дужааган.

Республиканың болгаш эрта талазы-биле хой кыргыырының маргылдаазынга Надежда Карбы, Зина Ламажык болгаш оске-даа аныяктар бедик көргүүүлерни чедип алган. Оларның шалыпчы ажылжын бедик үнелеп, дыштанылга бажыңнарынга баар халас путёвкаларны берген.

Күскү дүжүт ажаап алыышкынынга 120 ажыг оолдар, кыстар өдепкейлиг киришкен. Чаагай үнген тараана ажаап алырынга комсомолчу комбайнер Валерий Найдын удуртукан авено бедик көргүүүлерлиг болган. Ол ышкаш «Саян» совхозта комбайнер Боюмаа Маадыр-оол тараа кестериниң хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседин келген.

Туранның № 1 школазы, Аржаан, Өөк суурларда школаларының өөреникчилери, ылаңгыя Кызылдың политехникумунуң, № 35 тудут училищезиниң сургуулдары бо чылдың дүжүдүн ажаап алырынга демниг киржип, шаңарже кирген муң-муң тонна тараана арыглап, курлаган, күрүне планын ажыр күүседиринге үлүүн киргген.

Бии-Хемнин аныяктары Ленинчи комсомолдуң хүнүнге күш-ажылчы белектерлиг ужуражып, ССРЭ-ниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнче чаа-чаа чедишкиннерлиг бар чоруурлар.

АНЫЯК АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ ШКОЛАЗЫ

Хову-Аксы географтыг картага чок турда-ла, улус Совет чурттуң янзы-бүрү булуңнарындан аныяк тудугжуар, даг ажылчыннары, монтажниктер, тускай мергежилдиг кижилер чыглып келгеш, кобальт комбинадын тудуп турганнар.

Чоокта чаа бис аңаа чораан. Михаил Кыргыс-биле ужуражы бердивис. Оон хары чүгле чаорби ийи. Шеригге албан эрттирген соонда, ол комбинатка ажылчын болуп кирип алган. Тускай мергежили чок аныяк оолдуң рудникке ажылдап өөренирине комсомолчу өөрү улуг дузаны чедирген. Ол шалыпчы аныяктарның саналын ёзугаар комбинатта өөредилге курстары ажыттынганын Михаил соозүреди билип каан. Дуржулгалыг мурнакчылар чаа келгенверге билиг-мергежилин дамчыдып бээр сорулгалыг курстарның орнунда ам профессионал-техниктиг училище ажыттынган.

Комбинаттың аныяк ажылчыннарының аразынга мергежил талазы-биле көрүлдеконкурсту эрттирери чаңчыл болган. Ындыг маргылдаа чоокта дагжыларның аразынга болуп эрткен. Михаил Кыргыс бо маргылдаага багай эвес киржип, дээрелериниң бирээзи болган.

Аныяк ажылчыннарының бот-идепкейи-биле комбинатта хөй-хөй ажылдар кылдынып турар. Аныяктарын техниктиг дешилгеге сонуургалын өөренип көргеш, заводта чогаадыкчылар база чаартыкчыларының дуржулгазын өөренир чөвүлелди турганган. Аңаа бүгү-ле өртектиг саналдарны өөренип көргеш, эки дээн саналдарны киргген тускай номну үндүрерин шиитпирлеп алганнар. Ук номну белеткеп эгелээнвер.

Л. БОСЕНКО.

КОМСОМОЛЧУ ХОЙЖУ

Каа-Хем районнуң «Бурунгаар» совхозунуң аныяк хойжузу Чамыян Санчай малчынган ажылдаа-ла ам дөрт чыл ажыр турар. Ол чыл бүрүде-ле багай эвес көргүүүлерлиг болуп келген. Оон коданында ам төрүүр 500 ажыг хой бар. Аныяк хойжу бодунуң күжү-биле 10 тонна сигенни белеткээш, ону Суглуг-Ойда кыштаанда чедирип алган. Ол кыштаан өй-шаанда септеп белеткээш, ам ыныаар көжүп алган. Совхозтуң малчыннарының ортузунда калбаргaн чарышка киржип, келир чылын 100 хойга онаштыр 100 хураганы алырын ол хүлээнген.

Комсомолчу хойжу бодунуң билиг-мергежилин бедидип алыр талазы-биле аажок чүткүлдүг. Ол эрткен чайын Кызылга ийи ай хуусаалыг тускай курсту дооскан, аңаа өөренин алган чүүлүн эш-өөрүнге дамчыдып берип, бодунуң хойжу ажылынга практика кыынга ажыглап турар.

Ч. Санчай техник-осеменатор мергежилди чедип алган. Бо күзүн хой тарып боозадылгазының үезинде, бүгү коданнарның хоюн тарып боозадырынга үлүг-хуузун киргген. Оон аңгыда Ч. Санчай совхозта хой ажылын улам экижидер талазы-биле бодунуң санал-оналын тускай эртемниглерге бо-ла киргген, сүмелээн турар.

Б. ДУДУПОВ, совхозтуң кол зоотехниги.

Аныяк мелиораторларның слёду

КРАСНОДАР. (СЭТА-ның корр. В. Калишевский дамчыткан). Полесьениң тулааларында болгаш Кубань хөлбектеринде, Ортаа Азиянның курган ховуларында, Крымда, Поволжьеде, Ыракы Чөөн чүкте — чурттуң хөй-хөй булуңнарында чер мелиорастаарының калбак программазын боттандырып турар. Ук программаны Коммунистиг партия төлевилээн. Ажыглаар черлерни чаартыры дээш массалыг походка аныяктар идепкейлиг киржип турар. Ленинчи комсомолдуң өмүнээзинден 400 муң хире оолдар, кыстар мелиорацияның чаа тудугларында ажылдап турар. Ол тудугларның 17-зи—онза чугула, бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуглары болгай.

Дүүн Краснодарга бүгү акы-дуңма эвилелдешкен республикаларның төлээлери—кур черлерни ажыглалга шинээдин алырының эң эки 900 хире ажыл-ишчилери бүгү-эвилелдин аныяк мелиораторлар слёдунга чыглып келген.

Аныяк мелиораторлар слёттүң киржикчилеринге СЭКП ТК-ның байыр чедирген чагаазын улуг сорук киришкиниг уткаан. Чагааны СЭКП ТК-ның Кодээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизиниң бирги ораалакчызы В. А. Карлов номчуп дыңнаткан.

«СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр чер мелиорастаарының программазын боттандырарынга комсомол организацияларының, комсомолчулар биле аныяктарның ролюн бедидер дугайында» ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары Е. М. Тяжельников илеткед кылган. Чүс-чүс муң комсомолчулар болгаш аныяктар ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн төлептиг уткууру дээш чарышпышаан, бүгүн элезиниг ховуларже, тудааларже массалыг шавар халадашкынга киржип турар. Чуртка ажыглаттынмайн турган 2 миллион гектар черни Ленинчи комсомолдуң өмүнээзинден чорудун берген ажыл-ишчилериниң дузазы-биле 1969—1972 чылдарның дургузуунда тарыла шөлдери болдурган, 10 миллион гектар черге одар-белчиирлерни тургускан деп, Е. М. Тяжельников демделээн.

Аныяктар чаа беш чыл планының онаалдаларын алдарлыг күүседир деп, слётка боттарының коллективтеринин өмүнээзинден сөс алганнар партияга болгаш чазакка айытканн.

Слёттүң киржикчилери СЭКП ТК-га чагаазын кайгамчык улуг көдүлүүшкүнүг хүлээп алган.

Слёт чурттуң бүгү аныяк мелиораторларынга кыйгырыг база үнүргеен.

ААЛЧЫНЫҢ АЯН-ЧОРУУ

Совет чазактың чалааның өзугаар ССРЭ-де албан ужуфунда чоруп турар, Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Джулио Андреотти октябрь 27-де Москвадан Тольяттиге чорупкан. Италияның чазак баштыңы Совет Эвилелиниң чоруптар мурнуунда Ленинград биле Киевке база чораан.

Италияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктарыбиле шиметтинген Внуково аэродромунга Д. Андреоттини ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги ораалакчылары К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, өске-даа албан кижилери үдээн.

Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Джулио Андреотти ол-ла хүн Тольяттиге чедө берген.

Италияның чазак баштыңы Волганың автомобиль заводуңга чораан.

Д. Андреотти болгаш оңу удел чоруурлар ол бүдүрүлге черинин девискээринге чаңчыл бүдүрген «Жигули» автомобильдер-биле аян-чорук кылган, заводтуң цехтерин, машиналар эптээр ажылдың чорун турарын сонуургаш көргеш.

Италияның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы оон соңда Волганың В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанциязын көргеш.

Ажылчы чоннар депутаттарының Тольятти хоорай Совединиң күүскому хүндүлүг аалчыга шайлалга тургускан.

(СЭТА).

СОВЕТ-ЯПОН САДЫГ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЫ

Японияга Якутинның девискээринден совет бойдус газын бээр дугайында болгаш ол сорулгага ажыглаар дерилгерни, материалдарны Японияның ССРЭ-ге чөөлү өзугаар бээриниң дугайында айтырыг талазы-биле чугаалажыышкыннарының баштайгы үе-чадазы октябрь 27-де Москвага доозулган.

Чугаалажыышкыннар октябрь 23-тен 27-те чедир эрткен. Аңаа совет төлээлерни ССРЭ-ниң даштыкы садыг министриниң ораалакчызы Н. Г. Осипов, япон төлээлерни — бойдус газының айтырыгларының тускай комиссиязының даргазы, «Токио газ» компаниянның президентизи Х. Андзай баштаан.

(СЭТА).

УЖУДУУШКУНДА „МЕТЕОР“

СЭТА-ның дыңнадыы

1972 чылдың октябрь 27-де Совет Эвилелинге Черниң агаар шинчилелиниң «Метеор» спутниги салып үндүрген. Спутникти октаргайже салып үндүргени агаар байдалын шалыкын хайгаарап көөр ажылга ажыглаарынга эргежок чугула агаар шинчилелиниң медээлерин алырын хандырар кол сорулгалыг.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төөв келген медээлерни сайгарып ажылдап турар. Агаар шинчилелиниң медээлери ССРЭ-ниң гидромеорология төвүнге келирге, оларны сайгарып ажылдааш, ажыглаар.

Кыштаглаашкынны организастыг чорудар

Каа-Хем районда «Бурунгаар» совхозтуң малчыннары болгаш мал ажылының тускай эртемниглери кыштаглаашкынны баш бурунгаар септеп, белеткээринче улуг кичээнгейни салып келгеп болгаш бо хүннерде кыштагларже организастыы-биле көжүп эгелээн.

Малды кыштан хүр ажыларда кол чүүл — оон баш санынга четчир чемни белеткеп алыры канчаар-даа аажок чугула рольду ойнаары кымга-даа билдингир. Совхозтуң тараажылары бо чылын чаагай дүжүттү чиирриг чокка ажаап ап кызымаккай ажылдап келгениниң ангыда мал чемни белеткээрин, силос салырынга чугула культура—кукурузаны ажаап алырын тараа ажаалдазы-биле денге бедик темпиге чоруткан.

Совхоз мал чемин белеткээр планын чедиишкиниг күүсеткен. Тодаргайларга, сигенни 1938 тоннаны белеткээр турган, чогуур хуусаада пландан 4 тонна хой сигенни белеткээн. Силосту 7500 тоннаның орнунга 8527 тонна кылдыр салган, планны 113 хуу күүсеткен. Бо дээрге пландан ажыр 1027 тонна силос белеткеттингени ол, Ол ышкаш план ёзугаар 800 тонна тарааны мал чеминге белеткээр турган, херек кырында 1010 тонна арбай болгаш чаагай суланы мал чеминге өрган болгаш малдың быжыг чемсуурун четчир санныг кылдыр тургузуп алганывыс өөрүнүг.

Совхозтуң хойжулары чаа төрүттүнген хураганнарга бөөрии-биле, эки шынарлыг сигенни боттарының күжү-биле белеткээр деп сорулганы салган, Бурен-Хем унунун суггаттыг черлериннен 8 хойжулар тергиин эки шынарлыг, витаминниг көк сигенни белеткээш, кажаалап алганнар. Хойжулар ниитизи-биле 53 тонна эки шынарлыг сигенни белеткээннер.

Мал чемин белеткээр ажылга Хайырлыг бригадазының трактористери Чаш-оол Бежен-оол, Александр Манзынмаа, Кара-Суг бригадазының механизаторлары Миндира Мом-буртук, Биликти Назар, хойжулар Аян-оол Дамбыл (10 тонна), Анчы Ложан (8 тонна), Н. Назыты (8 тонна) сигенни белеткээш, эш-өөрүнүң аразынан шылгаран үнгеннер.

Мал кажааларын, малчыннарның чурттаар бажыңнарын кышка белеткээр ажыл совхозта доозулган. Кышка белеткел ажылынга мыйыстыг бода мал фермазында коммунист Базыр Анай Сатовнага удуртукан бригадазы багай эвес ажылдаан. Олар мал кажааларының, малчыннарның чурттаар бажыңнарының үүрмек септелгелерин боттарының күжү-биле бүрүн доозуп алганнар. Ол ышкаш соңгаарладып болбас, ол-ла чугула ажылларга пенсионерлер Омзаар Шет, Чаш-оол Остугбай олар улуг дузаны чедирип эки ажылдаанын демделээр ужурлуг.

Хойжулар боттарының кыштагларының көрженин коптарып, үүрмек септелгелерни боттарының күжү-биле кылын алыры чаңчыл апарганын демделээри артык эвес. Ындыг үүрмек септелгени хойжулар шагда-ла доосканнар.

Совхозтуң дирекция чери хойжуларны сууржун байдалче шилчидиринче улуг кичээнгейни салып келген. Хойжуларны чурттадыры-биле совхозтуң төп суурунда эрткен чылын чаңгыс аал чурттаар 6 бажыңны, бо чылын 4 чаа бажыңны туткан. Ам совхозтуң 7 хойжулары суурда чурттап, эзлчеглиг кадат ёзугаар ажылдап турарлар.

Үстүнде айытган чедиишкиннер-биле чергелештир амдаа чедир кылдынмаан үүлдер барын айтыр херек. Хаңырылгда 600 хой кирер чаа кажаанын тудуун ам-даа доосканн болуп турар. Өлче өйзанда чогуур кичээнгейни салып турган болза, ук кажааның тудуу шагда-ла доозулган турары билдингир. Оон-биле чергелештир ырак одарларда 5 хойжуларның чурттаар бажыңнарында печкалар ам-даа бүрүн септеттинмээн.

Бар четпестерни дарый үзүткан, кыштаглаашкынны организастыг чорудары—чугле малчыннарның хереэ эвес, совхозтуң бүгү ишчилериниң мурнунда салдынган кол сорулга.

С. КУМАЖИК,
«Бурунгаар» совхозта партия организациязының секретары.

Комсомолчу чалыы салгал, БУРУНГААР БАС!

70 ЧЫЛДЫҢ КӨМСОМОЛЧУЛАРЫ

Октябрьның 29 — ленинчи комсомолга, ооң хүрээлецинге өзүп дадыккан болгаш ооң школазын эрткеннерге, бүгү совет кижилерге улуг байырлалдың хүнү. Комсомол бөгүн 54 харлан турар.

Аныяктарның коммунистиг эвилели — комсомол болза, аныяк салгалды коммунистиг идеяларга, совет патриотизмге, күш-ажылды коммунистиг өзу-биле көөрүнге кижизидер талазы-биле ооң угаан-бодал болгаш күш-дамыр сайзыралынга чанчаар-даа аажок улуг үлүүн киргеи. Комсомолдуң эрткен оруу чаагай алдар-биле бүргеттинген: хаваты дайынның кадыг-берге чылдары, аар берге 20 чылдарының үезинде чурттуң хоозураан ажыл-агыйын катап тургузары дээш комсомолчу-аныяктарның шудургу күш-ажылы, улус ажыл-агыйын эдо дерип чеисеглээринге, беш чылдарның чаа тудугларынга аныяктарның бирги одуругга ажылдаан турганы, Ада-чурттун Улуг дайынының чылдарында эрес-маадырлыг чоруктары, бистин чуртка социализмниң туюлунга чедир тиилелгезинге киришкеш, коммунизмни калбаа-биле тургузары дээш шалынчы ижи болгай. Ол дээрге бистиң ада-иелеривистиң, акылар-угбаларывыстың эрткен оруудур.

Чылдар эртип турар. Амыдыралдың овур-хевири хүн бүрү өскерлип, чаартының, сайзыраан турар болгай. Совет улустуң амыдыралында улам өндүр-бедик сорулгалар тургустунып турар. Төрээн чуртувус улам сайзыразын, улам күүлүг болзун дээш тургузукчу, чогаадыкчы улуг ажыл-керектерге бо чылдарның, бөгүнгү комсомолчулары дадыгып турар.

Бистиң чуртувустуң аныяк салгалдарын тургузукчуларның салгалы деп адап турар болгай. Коммунистиг партияның кижизиткени совет аныяктар болгаш ооң авангарды — Ленинчи комсомол ада-өгбелериниң алдарлыг чанчылдарын, бирги ээлчегде күш-ажылчы чанчылдарын ыдыктыы-биле кадагалап, ону улам хөгжүдүп турар.

Совет аныяктар бүгү совет улус-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, тоску беш чылдың планнарын, сорулгаларын чедиишкиниг шиитпирлээр дээш кызымак демисежин турар. Партияның хөрээ дээш, ооң тодаргай даалгаларынга харыы кылдыр аныяктар күш-ажылга чаа чедиишкиннерни чедип ап, алган хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседип турар. «Аныяктарның шалынчы күш-ажылын, мергежилин болгаш тывынгыр чоруун — беш чылга» деп лозунгун алаа-биле үлетпүр-бүдүрүүлеринде, колхозтарның, совхозтарның фермаларында, ховуларында аныяктар бодунун күш-ажылчы үлүүн киирип, ССР Эвилелиниң бежен чылын төлептиг өткүр дээш үүлеп бүдүрүп турар. Июль 1-де эгелээн бүгү-эвилелдиң комсомолчу-аныяктарының күш-ажылчы ээлчээнде 121 бригада киржип турар болгаш күскү дүжүт аажаан алышкынының үезинде оон-оон бригадалар, звеноолар тургустунган. Онза бедик түңнелди Тандының «Тиилелге» совхозунуң комсомолчу-аныяктарының № 7 бригадазы чедип алган. Бо бригада 1965 чылда тургустунган. Ооң составында 22 кижи бар. Олар чазын 2417 га черге кызылтасты кыска хуусаада, агротехниктиг бедик деңнелге тарааш, ооң эки дүжүттү алган. Ажаан алышкынны 15 ажыл хүнүнде дооскаш, бир га черден 14,1 центнер дүжүттү ап, 3625 тонна тарааны бастырган.

Ол ышкаш бедик дүжүттү Каа-Хемде «Буруңгаар» совхозтуң Кара-Суг бригадазы алган. Көдээ ажыл-агыйның чедиишкиниг күүседип, эң бүдүрүкчүлүг ажылдан келген. Ол ээлчегни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Д. Дүктен-оол удуртып турар. «Тыва кобальт» комбинаттың электростанциязында Николай Сорокинниң баштап турар ээлчээ коллективте социалистиг чарыштың бирги одуруунга чоруп келген.

Сураглыг тудугжу Е. Краснобаеваның комсомолчу-аныяктар бригадазы элээн каш чыл улаштыр шалынчы ажылдыг бригадаларның санында кирип турар. «Тыва тудуг» трезиниң ол-ла № 48 тудуг эргелелинде В. Долинина удуртып турар аныяктар бригадазы база-ла мурнакчыларның одуруунда кирген.

Республиканың мал бажын өстүреринге, ооң продуктулуун аныяктар идепкейлиг ажылдан келген. Мал ажылында комсомолчу-аныяктарның эвээш эвес хойжу, өшкү бригадалары, сүт-бараан фермалары бар.

Чөөн-Хемчик районда «Сүт-Хөл» совхозтуң Чаңгыс-Шивиг деп кадыр-берт даглар аразында хонаштарында комсомолчу-аныяктарның өшкү бригадазы бар. Бригаданың 16 кежигүнүнүң 7-зи комсомолчу, 4-түү хоочун малчын. Бригаданы ортумак эртемниг комсомолчу Монгуш Томур-оол удуртып турар. Бо юбилейлиг чылда бригада алган хүлээлгезин чедиишкиниг күүседип, төрүүр чүс өшкүге онааштыр 89 анайны алган болгаш өшкү бүрүүнден 520 грамм дүк кыргып алган. Бригаданың күжү-биле бир чертталга бажыңын туткан. Кыштаглаашкынга бүгү талазы-биле белеткеннип, 100 ажыг тонна сигенни кезип, кажааларын септеп алган. Ындыгларын санынга Эрзиниң «Чаа орук» колхозунда комсомолчу-аныяктарның хойжу бригадазы база санадып турар.

Комсомолчу-аныяктар коллективтериниң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Доргүнде сүт-бараан фермазын база мактап болур. Ол дээрге республикада бүгү талазы-биле эки көргүзүүлүг фермаларның бирээзи, аныяктарның СБФ-ларының аразында социалистиг чарыштың тиилекчизи, чылдыг-на улуг чедиишкиннерлиг болуп турар коллектив.

Бистин бөгүнгү аныяк ооллар болгаш кыстарывыс үениң төлептиг салгакчылары болуп турар дээрзин ол коллективтериниң, ооң кежигүннериниң үре-түңнелдиг ажылы хереченген турар. Оларның кижи бүрүзүнүң онза чүүлү чүдел дээрге, күш-ажылче чүткүл, шалынчы иш, чогаадыкчы, чаартыкчы чорук болур. Чогум ол чүүл 70 чылдарын комсомолчуларының овур-хевирин бадыткап турар.

Маңаа база бир чижектен көрээли. Бо күзүн дүжүт дээш аажок шудургу демисел болган. Ооң ачызында бистиң республика кажангызындан артык хөй дүжүттү ажаан ап, күрүне шыгжамырынга 130 мүң тонна тарааны урган. Бо улуг үүледе комсомолчу-аныяктарның улуг-хуузу эвээш эвес. Дүжүт ажаан алышкынының үезинде оон-оон бригадалар, звеноолар тургустунган. Онза бедик түңнелди Тандының «Тиилелге» совхозунуң комсомолчу-аныяктарының № 7 бригадазы чедип алган. Бо бригада 1965 чылда тургустунган. Ооң составында 22 кижи бар. Олар чазын 2417 га черге кызылтасты кыска хуусаада, агротехниктиг бедик деңнелге тарааш, ооң эки дүжүттү алган. Ажаан алышкынны 15 ажыл хүнүнде дооскаш, бир га черден 14,1 центнер дүжүттү ап, 3625 тонна тарааны бастырган.

Ол ышкаш бедик дүжүттү Каа-Хемде «Буруңгаар» совхозтуң Кара-Суг бригадазы алган. Көдээ ажыл-агыйның чугула кампаниязында совхозтуң ВЛКСМ комитединиң секретары аныяк коммунист Федор Азапов боду бригаданы удуртып турган. Комбайнер Василий Артна дүжүт ажаан алышкынының үезинде 611 га черниң тараазын кестирип, 992 тоннаны бастырган.

Дүжүттүң ындыг маадырларын хөйнү адап болур. Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы» колхозунуң механизатору комсомолчу Хертек Сесенмаа 386 га черниң тараазын ажаап, аныяк кыстарның аразындан тергиидеп үнген.

Кызыл хоорайның 2200 студентилери, сургуулдары тараажыларга дузалажып, ол шалынчы фронтунуң мурнуку одуруунга туржуп, тараның үнези чүл деп чүвени херек чырынга көрүп, билип алган.

Малга быжыг чем-суур белеткээри дээрге бисте база эң харыысалгалыг сорулганың бирээзи, кыштың дургузунда малды хүр чаагай ажаарын хандырары-дыр. Аңаа база чүс-чүс аныяктар киришкен. Каа-Хемниң «Бүрен» совхозунуң Михаил Долговка удуртканы мал чеми белеткээр механизастаттынган бригадазы кыска хуусаада 1470 тонна сигенни кезип, сараатташ, 9162 тонна силосту салгаш, планын ыракта ажыр күүсеткен.

Ындыг аныяк кижилерниң үлегериниң 70 чылдарының комсомолчуларының намдары, күш-ажылчы овур-хевири тургустунуп турар. Амгы бо үениң комсомолчуларын болгаш аныяктарын, бүгү совет кижилер-биле бир домей, эртемге, марксизм-ленинизмниң теориязын өөренирингe, ленинчи мерген угаан-бодалды шингээдиринге чүткүл база бадыткап турар. В. И. Ленинниң «Коммунизмге өөренир» деп чагыы бөгүн бүгү аныяктарга кажандан артык чугула сорулга болуп турар. Республиканың он-оон муң аныяк хамаатылары школаларда, өөредилге черлеринде эртем-билигни чедип ап турар. Чүс-чүс аныяк ажылчыннар, колхозчулар ортумак эртем чедип алыр дээш күш-ажылчы хүнүү дооскаш, кежээ парта артынга олуруп турар. Коммунистиг партия, Совет чазак аныяк кижи бүрүзү ортумак эртем чедип алзын дээш сагыш салып, бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузуп турда, ону төлептиг күш ажыл-биле харыылаар хүлээлгелиг бис. «Аныяк ажыл-ишчи бүрүзүнге—ортумак эртем» дээш деп кыйгырыгны амыдыралга боттандырары дээш бисте улуг ажылдар чоруттунуп турар.

Комсомолдуң политчырыдышкынының болгумнеринде, семинарларында боттарының хуу планнары-биле аныяктар Ленинниң ажылдарын өөренип турар. Совет аныяктарның бүгү-эвилел фестиваль-ның талазы-биле амгы үеде «Бистер — патриоттар, интернационалчылар бис» деп кичээлдер ам доостун турар.

70 чылдарның аныяк салгалы Совет Социалистиг республикаларның аллын юбилейи — Эвилелдиң 50 чылын төлептиг өткүүр дээш тоску беш чылдың ийги чылының планнарын болгаш алган бедик хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш шудургу депшисежин турар. Ооң түңнелин декабрьда болур «Совет Эвилелинин хамаатызы мен» деп республиканың комсомол хуралынга түңнээр. Сөглээн сөзүвүске ээ болуп, салган сорулгаларывысты чедип алырывыс — биске өзүлүг шылгалда болур. Ол дээрге база-ла 70 чылдарның комсомолчуларының намдарының бир арны болур.

А. РОМАШОВ.
ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары.

Оолдар болгаш кыстар! Өндүр улуг революсчу өөредиг — марксизм-ленинизмни, эртемниң, техниканың болгаш культураның бедиктерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар! СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш демиселчилерниң бирги одуругларынга болуңар!

(ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 55 ЧЫЛЫНГА СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары хоорайның 12-ги кварталында 60 аал ишти чурттаар чаагайжыды туттунган бажыңны ноябрь 1-де ажыглалга киирерибиле шудургу ажылдаан. Шеверлекчи бригадаар аразынга калбарган социалистиг чарышка Валентина Долининаның бригадазы дээре коргүзүгнү чедип алган. Олар бир ай хире үениң иштинде 20 квартираны чугайлап, будаан.

Улуг Октябрьның 55 чыл оюнуң бүдүүзүнде ол бажың ажыглалга кирер.

ЧУРУКТА: бригаданың болук шеверлекчилери ажылче бар чорлар.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

ИЛЬИЧИНИҢ ЧАГЫГЛАРЫНГА ШЫНЧЫ

Чартык чүс чыл бурунгаар, хамааты дайынның кадыгдошкун чылдарының үезинде, 1920 чылдың октябрь 2-де, Аныяктарның Коммунистиг Эвилелиниң III Бүгү-россия съездизинге В. И. Ленин чүве чугаалаан. Ильич индирге үнүп келгеш, аныяктар эвилелдериниң сорулгаларының, аныяк совет кижилериниң мурнунда ам бөгүн кандыг сорулга барын чугаалаар дээрзин айыткаш, дораан-на эгелээн: аныяктарның сорулгазы — өөренир, коммунизмге өөренир, эртем-билиг дээш чүткүүр.

Ильичиниң бодалдары, салган сорулгалары ынчаарда, ону дыңнап турганнарга үениң байдалынга дүүшпес хире дег бодаттынып турган, а херек кырында совет аныяктарның дугайында ооң сагыш-салыышкыны. ооң угаан-бодалының хапызы, келир үени ооң кайы хире баш буруңгаар оттур көрүп турганын совет бүгү аныяк салгалдың амыдыралы, эрткен оруу чүнүп-биледаа деңнээр аргажок бадыткаттынган. Ынчаңгаш Ильичиниң ол чагыглары совет аныяк салгалды кижизидериниң программазы апарган.

Бөгүнгү совет аныяктар Ленинниң ол чагыгларына шынчы. Олар эртем-билигни чедип ап, ону күш-ажыл-биле холбаштырып турар.

Кызылдың башкы институдунуң студентилеринге бо чыл ийи дакпыр байырлал болуп турар. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң бежен чылында институдувус чээрби харлаар. Тываның баштайгы дээди өөредилге чери ол үе иштинде чүс-чүс башкыларны белеткеп үндүргеп. Ооң доозукчулары чүгле республиканың школаларында эвес, харын төрээн институдунда башкылап турар. Коммунистиг партияның, совет чазактың улуг сагыш салыышкынының аңызында тыва, орус болгаш өске-даа националдарның төлөөлекчилери быжыг билигни чедип алзын дээш бүгү таарымчалыг байдалдарны мында тургускан. Студентилер бистеринең кол сорулгавыс— кончуг эки өөренир, «кижи торелгетениң чогаадын үндүргеп бүгү байлактарының билии-биле угаанын байыдып» алыр дээш бүгү күжүвүс бээринде.

Бистиң студентилеривистиң колдуу бодунуң ол хүлээлгезин күүседип-даа турар. Бодунуң эки өөредилгези-биле, хөй-ниитичи ажылы-биле хөй-хөй студентилер өөрүнүн хүндүлелин чаалап алган., Филология факультединиң студентизи Катя Тыртык-оол ВЛКСМ-ниң XVI съездизиниң делегады болур бедик алдарга четкен. Эрткен чылын Москвага болуп эрткен студентилериниң бүгү-эвилел следдунга киржир аас-кежик меңээ база таварышкан. Аңаа хамаарыштыр база каш сөс чугаалаксадым.

Студентилериниң бүгү-эвилел слёдунга СЭКП Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң киржилгези, ооң аңаа чугаазының ханы уткалыг, база чылыг болгаш чүректиң хаңызындан сөстери бистиң Төрээн чуртувустуң студентилеринге, бүгү совет аныяктарга уттундурбас болуп арткан. Слётка киржири-биле бистиң хөй национ алдыг чуртувустуң янзы-бүрү булуңнарындан келген аныяк ооллар, кыстары наймысалдың кайгамчыктыг төөгүлүг черлери-биле таныжып, чамдык дээди өөредилге черлеринге барганывыс, ооң буянныг салдары кижизидикчи улуг рольдуг болган дээрзин демдеглеп турган. База бир сүрээденчиг, кажан-даа уттундурбас болуушкунуң бирээзи В. И. Ленинниң мавзолейинге чораанывыс. Аңаа кирген кижи Ильичиниң овур-хевирин бодунга мөңгезп-биле сиирип алыр.

Ленинчи хоочун гвардияның төлөөлекчизи, Ильичиниң кады ажылдан чораан чоок эжи, секретары Л. Фотиева-биле ужурашканывыс, ооң 20 чылдарның комсомолчуларының мурнундан биске байыр чедиргени, Ильич дугайында сактыышкыннары кончуг солун болган.

Совет студентилериниң ол чыыжы бистиң аныяктарывыстың буазулбас найыралының база бир хереченген болган.

Бистиң дугайывыста сагыш салыышкынның бир бадыткалы — бо чылдан эгелеп студентилериниң стипендиязының дыка өскени болур. Кызылдың башкы институдунуң студентилери бо чылын чылыг, чырык, делгем, эптиг общежитиеге чурттап кирер арганы алган. Ону ажыглалга кииреринге мөңгө эш-өөрүм «Эрестер» деп тудуг отрядынга каттыжып алгаш, чогуур үлүүн база салган.

Институттуң студентилери бо чылгы чаагай дүжүт ажаап алырынга шалынчы ажылдааш, колхозтар, совхозтар ажылдакчыларының макталын алган. Бо дээрге юбилейлиг чылга бистиң белээвис.

Ынчалза-даа бистиң мурнувуста кол-ла сорулга — быжыг билигни чедип алыры. Ол дээш туржур бис.

Б. ОЙДУП-ООЛ,
Ленинчи стипендиат, филология факультединиң III курузунуң студентизи.

Вл. МАЯКОВСКИЙ.

КОМСОМОЛЧУЛАРГА

Алыс адың
«инек» болза,
Аккыр сүттүг,
эмиг-төштүг
чорбас сеп бе.
Эмиг-төш чок,
сүдүң чокта
Эте-ле хей
инек дирткен
ажының
бар бе!
Чүмү-биле
Шүлүкчүге, чурукчуга
база мындыг.
Хилиң кара
хөректээштиг,
селбер баштыг
Хирелиг дээн,
ажыл билбес
кижилер бар.
Арагаже
дүлүү бергеш,
олурупса,
Адывысты
«тейлекчилер»,
дижи бээрлер.
Сураг, чарлыг
комсомолчу
адыңны сеп
Суксунум дээш,
пиводыва
дүлүпсүүдае,
Комсомолчу
алдар-адың
оскундурар.
Кочуургактар
торгалар дег,
хамнап үнер.
Дашка башты
бодал-биле
эзертээштиг
Тамчыктыглар
аразынче
шургуп
кирзе,
Комсомолчу
чидиг сөстүг
эзININдеп
Хоозун үзел
каарганнары
тайып
ужар.
Алыс адың
комсомолчу
болган дооста,
Ажыл-биле
херектериң
быжыглап чор.
Чогуткан иш
иринди-лиг
болур болза,
Чоргаар
атты
эдилээнин
дүжүү чок боор!

Очулдурган Монгуш ДОРЖУ.

БЕДИК ДҮЖҮТ ДЭЭШ

Бистиң төрээн совхозувус бо чылын кажангызындан-даа чаагай дүжүттү өстүрүп, ону ой-шаанда бүрүн ажаап алганынга бистериниң — механизаторларның улуг үлүүвүс киргенинге сеткилим чоргааараар-дыр. Дүжүт бүрүн ажаап алдынмаанда-ла ам келир частың дүжүдүнге чугула чүүлдерни белеткээр чаңчылдыг бис. Бо күзүн база-ла ындыг болган. Совхозтуң механизаторларының хөй кезин тараа ажаалдазын дүрген доозар дээш дүн-хүн чок демисежип турда, чамдыктары күскү чер аңдарылгазынче улаштыр кирген.

«Тиилелге» совхозтуң механизаторларының аразында эки чаңчыл бар: ажыдың эң харыысалгалыг участоктарынга коммунистер, комсомолчуларны быжыглаар. Элээн каш кижи-биле мени күскү чер аңдарылгазынга быжыглааш, ооң ужур-дузазын совхоз дирекциязы биске сагындырган чүве. Маңаа ажылдан кирген баштайгы хүнүмден эгелээш, техниканы чоп ажыглап, ажылдың эң бүдүнгүр аргазын дилеп тып тургаш, гемпини дүргедеткен мен. «ДТ-75» трактор-биле хүнде 9,5 га чер чарар нормалыг тургаш, ону 16—17 га чедирип келдим.

Ажаап алышкынга киришкен комбайнерлер-биле чергелештир чер аңдарган трактористериниң аразында чарыш база турган. Ооң түңнелдерин үндүрген санында-ла тиилекчилериниң одуруунга кирип, шаңнал-макталды үргүлчү ап келдим.

Мактангаш канчаар — чедержилер келир чылын база-ла бо чылдыындан дудак чок чаагай дүжүттү өстүрүп ап шыдаар дээрзинге бодум хуумда бүзүрелдиг мен. Чүге диае, ооң магадылалы тургустунган.— 8.300 га ажыг чер чазын барып чаштырарынга белен кыдыр аңдартынган. Келир чазын хөй эвес черни-ле удур аңдарар апаар.

С. АКЫР-ООЛ,
«Тиилелге» совхозтуң механизатору.

Бо чурукта «Тыва даг-дүгү» комбинаттың руданы үүрмектеп-сорттаар комплекизиниң кран башкарыкчызы Тасгида Гараева-дыр. Ажыл-ишчи татар кыс үлетпүрлүг Ак-Довуракка комсомолчу путёвка-биле келгеш, ооң улуг тудугларында шалынчыларның одуруунда кирип турар. Тасгида Гараева даг-дүгү арыглаар фабриканың болгаш өскедаа объектилериниң тудугларына бистиң Төрээн чуртувустуң өске-даа аныяк ооллар, кыстары-биле кады шудургу ажылдааш, эш-оорүнүң чөптүг макталын алган.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

КАНЧААР БЕЛЕТКЕНИП ТУРАРЫЛ?

Советтер болгаш амыдырал

Ажылчы чоннар депутаттарының Барыын-Хемчик район Совединиң сессиязынга ССР Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болур оюнга уткуштур белеткелдериниң канчаар чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Аңаа районнуң юбилейге белеткелдер талазы-биле комиссиязының даргазы С. Т. Амырбиттиң илеткелин чугаалажып көргеп.

Юбилейге алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылдың ийги чылының үшкү кварталында планныг онааалдаларын күүседир талазы-биле шудургу ажылдаанын сессияга илеткелчи болгаш сапал бергеннер демдеглээн.

Районнуң колхоз, совхозтары тос айларда мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын 100 хуу, сүттүүн 102 хуу, дүк, тараа садарының чыл планнарын база малга болүүн чем белеткээринин планын ажыр күүсеткен. Бо колхоз районнуң өске ажыл-агыйларындан эң дээре түңнелди чедип алган.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери тос айларда пландан ажыр 186 мүң рубльдиг үлетпүр продукциязын бүдүргеи, үлетпүр продукциязының сайгарылгазы эрткен чылдың бо үезин-биле деңнеэрге 461 мүң рубльге көвүдээн. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи Төрээн чуртка 1991 тонна сорттуг даг-дүгүн берген.

Пландан ажыр 774 мүң кезек түүйбүну, 135 кубометр чыып-эргээн демир бетонну, 351 тонна металлконструкцияны бүдүргеи. Күш ажылының бүдүрүкчүлүү эрткен чылдыы-биле деңнээрге 10 хуу өскеп.

Тудугжулар юбилейлиг чылдың эгезинден бээр Ак-Довурак хоорайда 600 олуттуг Культура ордузун, 140 орунлуг уруглар садын, 24 квартиралыг чурталга бажыңын болгаш «Барлык» совхозтуң төвүнде 320 олуттуг ортумак школаны ажыглалга киирип дужааган. Чаагайжыдылга болгаш погаанчыдылга талазы-биле Ак-Довурак хоорхүүскому (даргазы З. Манчива), Кызыл-Мажалык суур Совединин күүскому (даргазы М. Чүльдүм) чамдык ажылдарны кылганын илеткелчи демдеглээн.

Юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин болгаш планныг онааалгаларын күүседир талазы-биле районнуң көдээ ажыл-агыйында, бүдүрүлгелеринде, тудуг, транспорт болгаш садыг организацияларында улуг четпестерин барын сессияга сапал берген депутаттар А. Кувшинов, Ф. Сегленмей, Х. Хомушку, Ө. Куулар болгаш өске-даа эштер шыңгыы шүгүмчүлээн.

Тос айларда күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының планын район шиитизи-биле күүсетсе-даа, «Барлык», «Шекпээр» совхозтар, күүсетпээн. Келир чылдың бедик дүжүдүнүн магадылалы четчир саныг, эки шынарлыг үрезин уруп алыр дээш ажылдың темпизи «Шекпээр» совхозтан өске ажыл-агыйларда шыдажыр аргажок оожум.

Мыйыстыг бода болгаш шээр малды тарып боозадырының планын район күүсетпээн. Хоорайны болгаш суурларны чаагайжыдын база погаанчыдары юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерде чугула черин ээлеп турар. Ындыг турбуже, бо талазы-биле кылдыгган ажылдар эвээш. Эрткен чылын район төвүнде болгаш колхоз, совхозтарның чурттакчылыг суурларында 20 мүң ажыг дос ыяшты олуртган. Ооң ажаалгазын болгаш камгалалын багай тургускаанының түңнелинде хөй кезин кадып калган. Бо күзүн хоорайда болгаш суурларда чаңгыс-даа дос ыяш олуртпаан.

Юбилейге төлептиг белеткенирингe культура-ырыдышкын албан черлериниң ролю улуг. Клубтар, кызылбулуннар болгаш библиотекалар партийжи политмассалыг ажылдың төвү болур ужуртуг. Ынчалза-даа Эрги-Барлыктың, Ак-Довуракты Культура ордузундан, районнуң Культура бажыңындан аңгыда көдээ клубтарга илеткелдер, лекциялар, тематиктиг кежээлер, номчулга конференциялары болгаш дайынның, күш-ажылының хоочуннарыбиле ужуражыышкыннар эвээш болуп турар. «Доң-Терезин» совхозтуң төвүнде бо чылын ажыглалга дужааган чаа клубтуң одалга системазы мынчага чедир кылдынмаан. Юбилейге белеткел талазы-биле районда болгаш чер-черде тургускан комиссиялар мынчага чедир боттарының организакчы ажылдарынче эгелеп кирбээнин сессияга демдеглээн. Төөгүлүг улуг байырлал ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл ою хүн келген тудум-на чоокшулап кел чыдар. Юбилейге чедиишкиниг ужуражыр дээш районда коллектив бүрүзү, кижи бүрүзү белеткенип турар.

Юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерде чедир кылдынмаан ажылдарны бүрүнү-биле шиитпирлээринче районнуң бүгү чонунуң күжүн мобилизаастаарынче угланган шиитпирни сессия хүлээн алган. Ол ышкаш район иштинге хоорай болгаш суурлар чаагайжыдылгазының шалынчы айын эрттирерин шиитпирлээн.

Т. ТАЛГАНЧИК,
«Шынның» корреспондентизи.

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

ТӨРӨӨН ЧУРТКА ШЫНЧЫ БАРААН БОЛУУШКУН

Ынак Төрөөн чуртун карак огу дег камгалаар ыдыктыг хүлээлгезин күүседири-биле аныяк оолдар чылдың-на бистиң республикадан аттаңып, Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң янзы-бүрү булуңнарынга барып, шериг албан хүлээлгезин эрттирип турар.

Пример крайда болгаш Магадан области чамдык шериг кезектеринде албан эрттирип турар Тыва чурттуг оолдарның ажылхеректерин болгаш амыдырал-чуртталгазын сонуургап, оларның-биле ужуражып чораан журналист Алексей Чараш-оолдуң шериг кезектеринден кылган репортажтарын мооң адааанда парладывыс.

СССР 50

ТЫВАДАН БАРГАН ООЛДАР

АЛДЫН-МЫЙЫСТАН ЫРАК ЭВЕСТЕ

Кызыл туктуг Оожум Океан Флодунуң политиктиг эргелелиниң ажылдакчызы, журналист Владимир Кротовский-биле Владивосток хоорайның чоок-кавызында шериг кезектеринде албан эрттирип турар Тыва чурттуг оолдарның адрестерин дораан-на тыва шаап алган бис. Оларның бирээзинге баар, кино болгаш фоторепортажтар белеткээр чоп-шээрелди командылал черинден алгаш, Алдын-Мыйыс дээр мугулдурнуң эриинге хап келдивис.

Хажыызында кызыл сылдысты сиилип чураан катерхеме бисти манап турган.

— Бисти чедирер ужурлуг оолдар бо-дур дээш, Владимир Сергеевич олурарынче мени чалады.

Аяс хүнде далай мугулдурун эжиндирип кежип чыткаш, Владивосток хоорайны, ында турар хамааты болгаш шериг корабльдерин көөрге, чаражы аажок. Кады чораан эжим Оожум океанга шериг албанын эрттирип, оон-биле амыдыралын сырый холбаан кижи болган. Дыннап ханмас далай төөгүлерин ол хөөреп, алдарсураглыг Оожум Океан флодунуң амыдыралында чаа үүлдерни сонуургадып чор. Үрдаа болбаанда мугулдурнуң ындыы эриинге эжиндирип чеде бердивис.

Баар ужурлуг кезээвистиң командирлери болгаш политажылдакчылары бисти манап турган. Оларның Тыва дугайын сонуургаары аажок.

— Силерниң оолларның орустаары шоу-дур, каш чылдан эгелеп орус дылды өөренип эгелээн силер? — деп, бир офицер айтырды.

Оон бистин республикада улус өөредилгезин, ындыг-ла үр эвесте орус дылды билбес турган кижилернин ону канчаар өөренип алганын тайылбырлаар ужурга таварыштым.

— Орус дылды өөренип алганывыс бистиң улуг чедиишкиннеривистиң бирээзи, аная чоргаарланыр улус бис, — деп, түннеп кагдым.

Кезек бүрүзүнүң политиктиг ажыл чорудар чери болур ленинчи өрээлге келиривиске, Тыва чурттуг далай кызыгааржылары манап турду. Оолдар чаңгыс кижи дег, тура халышкаш, командирлерин болгаш бисти уткуду.

— Силернин Тыва чурттуг оолдар бо-дур. Оларның-биле кады албан эрттирип турар улуг лейтенант Геннадий Александрович Шемарин сонуургап турарынар бүгү-ле айтырыгларынарга харыылап бээр — деп, кезектиң командири чугаалады.

Улуг лейтенант чазык чаңны, культурлуг болгаш кижизиг эш болду. Ол бодунуң дугайын мынчаар чугаалап эгеледи:

— Оожум Океанга келгеш, шериг херээнге он беш чыл болуп тур мен. Бодум Москва чурттуг кижи мен. Юридиктиг факультет дооскан соонда, далай шефиинге келдим. Ам далай чока чурттап шыдавас апарган мындыг мен — деп, ол баштактынгаш, тыва чурттуг далайжылар дугайын таныштырды:

— Силерниң чаңгыс чер чурттуглуларының кончуг эки албан эрттирип, Төрөөн чуртунун мурнунга ыдыктыг хүлээлгезин чедиишкинниг, ак сеткилдиг күүседип турарын силерге дыңнадыры дыка өөрүнчүг-дүр. Оларның хөй кезии аалдарынче шөлээлеп чораан келгеш Далайжы бүрүзүнүң ада-иезинге төлептиг оолду өстүргени болгаш кижизиткени дээш өөрүп четтириишкиннің чагааларын чоруткулаан би. Силерниң чаныларда ийиги чергениң старшиназы Владимир Аспан-оол олур. Оон хөрөн матрос шылгаралдың бүгү демдектери каастап алганы көрүп тур силер. Ол политиктиг болгаш дайынчы белеткелдің тергиинин. Оон-биле чөгелештир кызыгаар шериинің база Шеригдалай Флодунуң тергиини деп хөрек демдектеп-биле шаңнаткан. Сергей Коков — бирги чергенин старшиназы, база-ла политиктиг болгаш дайынчы белеткелдің тергиини, взвод командириниң дузалакчызы. Оон дугайында база-ла чылыг өстерни чугаалап болур. Николай Савенков — Кызылдың политехникумунуң доозукчузу. Оон удуртулгазы-биле тудуп кылган үүлдер бистиң кезекте хөй. А доо олурар ийи эш болза база-ла тергиин далайжылар чүве. Оларның кайызы-даа Бай-Тайга чурттуг, шеригте кээринин мурнунда кадарчылап болгаш сакманщиктеп турган. Данил Салчак биле Борис Маадыр хөй-ниитинин ажылынга идепкейлиг киржип, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдің тергиинниринің одуруунга кирген...

Улуг лейтенант Тыва чурттуг оолдарга эн эки характеристикаларны берип, оларны дыка-ла мактады. Оларны (**үстүнде**) чурукта көргүскен. Оон соонда далайжылар канчаар албан эрттирип турарын боттары сонуургадып эгеледи:

— Бистиң кезээвисте хөй национал кижилер албан эрттирип турар. Ынчалзажок, олар чаңгыс ог-бүленің оолдары дег эп-найыралдыг чурттап, Төрөөн чуртун камгалап турарлар. Чүгле Тыва АССР-ден келгеннерде безин тываларр, орустар болгаш хакастар бар. Маңаа ийи чыл ажыг үенин иштинде дыка хөй чаа, солун үүлдерни билип ап, сагылга-чурумга, организастыг чорукка өөренип алдывыс. Бистер республикавыстың болгаш чонувустун адын сыкпайн, албанывысты чүгле кончуг эки өөредилге, чурум-биле эрттирип турар бис. Ол дугайын төөрөлдеривиске, эш-өөрүвүске дамчыдар силер — деп, Сергей Коков өөрүнүң мурнундан чугаалады.

Оолдар келир чылын чазын халажыр. Моон соңгаар үүнү кылыр, канчаар чурттаар деп планнап турарын сонуургадырын дилээримге, мынча дидилер:

Данил Салчак биле Борис Маадыр:

— Халажып үнгеш, база-ла мал ажылынга ажылдаарын планнап турар бис. Эки малчын болур дизе өөренир, билиин бедилер ужурлуг. Ынчангаш Кызылдың көдээ ажылагый техникумунга кедизинде барып өөренирин база шиитпирлеп алган бис.

Николай Савенков:

— Мен шеригден чана бергеш база-ла өөренир мен. Эчис күзелим — тудуг инженери болуру. Далайның кызыгаар шериинде албан эрттирип турар-даа болзумза, тускай эртемим ёзугаар ажылдарны кылып турар мен...

Сергей Коков:

— Шеригден халашкаш, Абаканның башкы институдунун даштыкы дыллар факультединге өөренирин күзеп чоруур мен. Киреринің шылгалдаларынга белеткелди эгеледим.

Тыва чурттуг далайжылар-биле ужуражылга доозулган. Оларның дугайында үүгле макталдың сөстерин дыңнааш, сеткил өөрүп, кижиниң чоргааралы хайнығып келир.

— Албанынарны шак-ла ынчаар уламчыланар. Политиктиг болгаш дайынчы белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алынар — деп, оолларга күзээш, Алдын-Мыйыс деп мугуллурлап Владивостокче эптивис.

АҢЧЫ ДАЛАЙНЫҢ ЭРИКТЕРИНДЕ

Аңчы далайның эриинде, кезээ-хөнгеле дон чыдар куржагда область төвү Магадан хоорайга келдим. Девискээр талазы-биле Кызыл хоорайдан ол эвээш черни ээлеп турар-даа болза, хөй каът бажыңнарны сырый туткан, бо Соңгу үүк хоорайында бистиң найысылалывыстан колдуунда-ла беш катап хөй кижи чурттап турар болду.

Бо хоорайның шериг гарнизонунун кезектеринде Тывадан шериг албанынга келдирткен оолдар база-ла бар болду.

Иштики албанның бир кезээнде СССР-ниң нацияларының болгаш улустарының он алды төлээлери албан эрттирип турар чорду. Аная Магаданның телевидение студиязының кинооператору Виктор Гавриловбиле кады чеде бээривиске, лейтенант Валерий Алеев политиктиг кичээлди эрттирип турду. Орта олуржуп, Коммунистиг партияның төөгүзүн дайынчыларның канчаар шиңгээдип ап турарын сонуургап көрдүвүс. Оон бо кезек-биле таныжылга эгелээн.

Тыва чурттуг оолдарның командири осетин, улуг лейтенант Аскербек Хадисменович Елкановка ам сөс (**ону ийиги чурукта солдаттар-биле чугаалажып турарын көргүскен**):

— Тыва чурттуг оолдар ак сеткилдиг, албанынга кызымаа кончуг, эки оолдар. Оларның хөй кезии политиктиг болгаш дайынчы белеткелдің тергииннери, командылал черинден хөй удаа аас шаңналдарын алган. Ефрейтор Даш-оол Ондар — ротала бижикчи, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдің тергиини. Виктор Эртине — самбо хүреш талазы-биле кезектің чемпиону, спорттуң бо хевириниң талазы-биле секция организастап алган дайынчыларны өөредип турар. Владимир Мамы — биче сеткилдиг, хөй-ниитичи, идепкейлиг эштерниң бирээзи. Юрий Дувет-оолдуң дугайында база-ла макталдың эки сөстерин чугаалап болур. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Тыва АССР-ден келген оолдар Төрөөн чуртунун мурнунга ыдыктыг хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип, шериг уставының бүгү негелделерин сагып турар.

Кезектің тергиин дайынчылары, политиктиг болгаш дайынчы белеткелдің тергииннери-биле ленинчи өрээлге ужурашкан бис. Аная якут Петр Портнягин, удмурт Виктор Маркин, орус Александр Плясунов, казах Алик Сунханов, тыва Юрий Дувет-оол, кыргыс Бекмурат Атиев болгаш өскелер-даа чыглып келген.

— Бистер хөй национал совет чонуң оолдары ыдыктыг Төрөөн чуртувусту камгалаар деп чаңгыс улуг сорулганы күүседип турар бис. Бо сорулганың өндүр-магалыы чепсекти ханызы-биле шиңгээдип ап, политиктиг билигни доктаамал белдиринче тура-соруктy киирип келир-дир. Бис хөй национал оолдар, чаңгыс иениң оолдары дег, найыралдыг чурттап, хүлээлгевисти күүседип турар бис. А бир эвес кандыг-ла бир дайзын совет кижилериниң тайбың күш-ажылынга шаптыктаар болза, оък-боону холга туткаш, щиитпирлиг согуушкунну бээринге белен бис — деп, хүннээректээн Киргизияның оглу Бекмурат Атиев чугаалап орду.

Даш-оол Ондар эжиниң чугаазынга улаштыр мынча диди:

— Мен Суг-Аксы ортумак школазын дооскаш, шериг албанынга келдирткен кижи мен. Бодумнун харыысалгамны ханызы-биле медереп билип, албанымны эки эрттирип тур мен. Кезектиң ленинчи өрээлин дериирингe үлүүм киирип, күш-культурага идепкейлиг киржип, хөй удаа макталды алдым. Аалымдан чагаа үрүлчү кээп турар. Тыва АССР-ниң амыдыралында чаа үүлдерни өөрүвүске чугаалап берип, концерттерге киржип турар бис. Маңаа келгеш, хөй чаа үүлдерни өөренип, билип алдывыс...

Шеригниң бо кезээнге найыралдың кежээзин эрттиргенин командир чугаалады. Аная тус-тус черлерден келген оолларның мурнундан-на бир кижи бодунуң черинің экономиказының база культуразының дугайын өөрүнге чугаалап берген. А оон соонда бот-тывынгыр уран үүлдүң концерти болган. Аная бодунуң дылынга кандыг-ла бир ырыны күүсеткен, тываларның мурнундан Өвүрде «Торгалыг» совхозка чылгычылап турган Юрий Дувет-оол хову каргыраазын салыптарга, өөрү дыка-ла сонуурган деп ол чугаалап орду.

Бистиң чораныывыс шериг кезектеринде Тыва чурттуг оолдарның чедиишкинниг албан эрттирип, мактадып турарын ада-иелеринге, төөлдөргүлдериге дамчыдары өөрүнчүг. Бо оолдар халажы бээрге, орнунга албан эрттирип келир оолдар база-ла бо дайынчылар ышкаш, шак ындыг макталдыг, шериг албанын чедиишкинниг эрттирери күзенчиг.

Төрөөн чуртунга шынчы бараан болуп турар Тыва чурттуг оолдар-биле бистиң ужуражылгавыс ынчаар доозулган. Ындыг оолларны өстүрүп, кижизиткен коллективтерге, аналиелерге командирлерин өөрүп четтириишкинин дамчыдар сорулга-биле бо үүлүг бижээн кижи мен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Кызыл — Владивосток — Магадан — Кызыл.

Совет Армияның тергиини

Сергей күш-культура болгаш спортка ынак чораан. Ынчангаш ол Кызылдың башкы училищезиниң күш-культура салбырының сургуулу апарган. Өөредилге чылдары аная билдиртпейн эрте берген. Бодунуң эш-өөрү-биле кады ол училищени эки өөредилге, чурум-биле 1971 чылда дооскан. Ол-ла чылын ону Ак-Довуракта ургларның спорт школазынга тренер кылдыр ажылдадып чоруткан.

Күскээр, бир-ле хүн Сергей Чадамбаны хоорайның шериг комиссариады келдирткен. Кады ажылдап турган эш-өөрү ону шеригже байырлыг байдалга үдеп каан.

Аныяк оол артиллерия шериниң «Н» кезээнге шериг хүлээлгезин эрттирип кирипкен. Бир ай эртненде Сергей дайынчының даңгыраан хүлээп алган.

Хүннер, айлар эрткен тудум, Сергей солдат амыдыралга улам дадыгып, амгы үениң нарын техниказын шиңгээдип, берге болгаш харыысалгалыг дайынчы онаалгаларны эрестиг күүседип, командирлериниң макталдарын удаа-дараа алыр апарган.

Бир-ле катап дайынчы өөредилге болганының соонда, командир ону чыскаал мурнунче кый деп ундуруп келгеш:

— Дайынчы, шенелде өөредилгелериниң үезинде анаа дайынчы Сергей Чадамба бодунуң мурнунга салдынган сорулгазын эрестиг күүседип, хөй удаа шаңнал-макталды ап келген. Ынчангаш ону сержант школазынче өөредип чорудар деп командылал чери шиитпирлээн — деп, чыскаалыпкан турган солдаттарга дужаалды офицер дыңнаткан.

Оон ыаш ай эртүнде Сергей ол школаны чедиишкинниг дооскан. Оон вводу кезекке политиктиг болгаш дайынчы өөредилениң ергиини апарган.

Шынап-ла ол ам «Совет Армияның тергиини», Бокска бирги разрядтың спорчузу», «Бирги класстың дайынызы» деп хөрек демдектерин чедип алган. Оон кезээнде янзы-бүрү нацияның оолдары бар. Башкир, украин, грузин, орус, бурят дээш, ыымнарны чок дээр. Чаңгыс иениң оолдары дег, олар аразында суг апас алышкылар болуп, өөрөп, чурттап турарлар.

Сергей Чадамба взвод командириниң оралакчызы. Ол дайынчыларның политиктиг кичээлин база башкылап турар. Бокс талазы-биле «I» шериг кезээниң чемпиону.

Оон кезээнде «Адаларның дайынчы алдары» деп тускай өрээл бар. Ында хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынының маадырларының чурурктарын аскан. Ол ышкаш «Н» кезектиң артиллерия шериглериниң тергииннериниң чуруктарын база-ла ында киирген. Оларның аразында тыва оол Сергейниң чуруун база-ла көрүп болур. Маадырлыг совет дайынчыларның дайынчы алдарын салгап аар дээш тергиин эки өөренип турарларның бирээзинге Сергей Чадамба санаттырып турар.

К. САРЫГ-ООЛ.

КАРАК ОГУ ДЕГ КАМГАЛААР БИС

Ибрай ЖАХАЕВ,

Социалистиг Күш-ажылдың ийи дакпыр Маадыры, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Кызыл-Орда областың Чиили районунуң «Кызыл-Ту» колхозунуң рисчизи.

ССРЭ-НИҢ 50 чылы чоокшулаан тудум-на совет кижи бүрүзү бистиң чуртувуска болган аажок улуг өскерлиишкиннериң дугайын ыяк бодап келир, ындыг болбастын-даа аргазы чок, чүге дээрге чаңгыс-ла салгалдың амыдыралының дургузунда болган шак ол кайгамчык чаартылгалар-биле кижи деннештирип болур чүве кайын турар!

Бистиң чедип алганывыс болгаш бисти долгандыр турар бүгү үүлдерни ханы болгаш чаа ёзу-биле үнелеп көөр апаар. Улуг буга-сууннар-даа, чаа чуртталга бажыңнары-даа, электри оттары-биле чайнаан ховулар-даа кижиниң сагышсеткилин өөртүп келир. Чоннуң чаагай байдалының дугайында Коммунистиг партияның болгаш чазактың могаг чок сагыш салыышкынын кижи чугаалап ханмас. Ол чаартылгалар Владимир Ильич Ленинниң ады-биле, Советтер чуртунуң бүгү улустарының найыралы болгаш акы-дуңма ёзузу-биле холбаалыг болганының уламындан улам өндүр чаагай болуп турар.

Бежен чыл мурнунда, үжен ажыг харлыг чорааш, рис тарыыр ажыл эгелээн мен. Казахстанның баштайгы рисчилериниң бирээзи болганымга, моңгүннелчек рис-тарааның дүжүткүрүнүн делегей рекордун сөөлүнде кээп тургузуп, гектардан-на 172 центнер чыдам ристи алганымга чоргаарланып чоруур мен.

А көдээ ажыл-агыйның бо чаа алыры Казахстанның черинге канчаар эгелээнил?

Дехканга күрүнеден чер алган өөрүшкүлүг хүннеривис кажан-даа уттундурбас. Баштайгы тарааларны улуг идегелбиле тарып турган бис. Суг чедишпес, техника чок турган, дүжүттү ынчан ийи-чаңгыс центнерлер-биле санаар турган, ынчалза-даа бистиң идегеливис Совет Социалистиг Республикалар Эвилели-биле кады өзүп болгаш быжыгып турган. Бистиң чаңгыс эптиг күчүлүг чуртувустун бүгү булуңнарында бистиң акы-дуңмаларывыс бисче холун сунуп, дузазын чедирген. Чаа-Чиилиниң улуг бугазын акыдуңма ёзунун тудуу деп адаан. Казахтар, орустар, украиннер, белорустар, хөй национал-дарның төлээлекчилери болур 16 муң ажыг кижи ону ийи чыл дургузунда тутқан. Хүнге кадып калган чер амыдыралче шыкты алган, ристиң дүжүдү чыл санында-ла бедип келген. Дехканның кижилери бай-шыдалгыр болгаш культурлуг чурттап турар апарган. Чаңгыс ог-бүле кылдыр сырый каттышкан улустарының дузалажылгазының ачызында ону чедип алган бис.

В. И. Ленинниң чагааны болгаш партияның канналдырганы шак ол идайралды карак огу дег кылдыр камгалап чоруур бис. «Он-он нацияларның болгаш улус чоннарының харылзаа байдалдарынга эргеажыктарның болгаш эчис сорулгаларның, тура-соруктун болгаш ажыл-чорудулгаларның мындыг бузулбас чаңгыс эптиин бүгү делегей төөгүзү кажан-даа көрүп көрбээн» деп, ССРЭ-ниң 50 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында кончуг-ла шын чугаалаан-дыр.

Ону харын амыдырал бадыткап турар. Чер ажылының Крым области К. Пономаренко, Херсонщинада Л. Дудченко, мээң чаңгыс чер чурттугларым — Казах ССР-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Апрезов, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады К. Жусупова, Е. Дюсеков, У. Канимагамбетов болгаш өске-даа хөй-хөй шак ындыг чус-чус мастерлерни кижизидип өстүрерде найырал болгаш дузалажылга дузалаан.

Бистиң Кызыл-Орда областын Ленинчи комсомол аттыг совхозунуң звеночузу Несипбай Апрезон эрткен чылын гектардан-на 103,6 центнер ристи алган. Бо чылын гектар бүрүзүнден-не беш центнер немелде дүжүттү чедип алыр деп кыйгырыгны чурттуң рисчилеринге ол үүдүрген. Ыраккы Чөөн чүктүң, Крымның, Херсонщинаның, Кубаньның, Алдыы Волганың, Каракалпакияның ажыл-ишчилери оон кыйгырыынга күзелдиибиле каттыжып харыылаан. Н. Апрезов сөзүнге зэ болуп, звенозунуң участогунга рис дүжүдүн бедидип, гектардан-на 110 центнер ристи ажаап алган.

Крымда «Сиваштың маадырлары» совхозтуң звеночузу Клавдия Пономаренко-биле Н. Апрезов дуржулга солчуп турар. Бүдүрүлгениң «чажыт үүлдерин» бот-бодунга чагаалыларынга олар күзелдии-биле дыңнадып турар. Чарыштың ленинчи чанчылдарын совет кижилериң салгалдары ынчалдыр бот-боттарынга ламчыдыр берип турар, ол дээрге янзы-бүрү нацияларның ажылчы чоннарының коммунизм тургузуушкунунун ниити херээнин дугайында сагыш салыышкыны-дыр.

Байлак дүжүт ажаап алырының изиг түлүк үезин бисте доостур четкен. Партияның болгаш чазактың, Сыр-Дарьяның шынаазынче хөй санныг янзы-бүрү техниканы чоруузуп берген бүгү акы-дуңма республикаларның дузаламчызының ачызында совхозтарның ажылчыннары болгаш тускай эртемниглери, колхозчулар, чолаачылар, белеткел организацияларының коллективтери ристи ажаап алырын, сөөртүрүн болгаш хүлээп алырын чидириг чокка дүрген чоруткан. Плантацияларга комбайннар дүн-хүн чок ажылдаан, долдур чүдүртүнген автомашиналарның шимчээшкини бичии-даа соксаваан. Көдээ ажыл-ишчилер болгаш оларга дузалажып келген хоорайжылар бүгү чуртка ристиң чугула херектиин барымдаалааш, тергиин эки ажылдаан.

Ынчангаш ниити күжениишкиннер-биле улуг тиилелге чедип алдынган. Областың ажыл-ишчилери сөзүн эзлээн: Төрөөн чурттуң шыгжамырынга 210 муң тонна ажыг ристи урган, ол дээрге хүлээлгеден дыка ажып турар. ССР Эвилелиниң юбилейинге күш-ажылчы төлептиг белек деп чүве ол-дур!

Чиили районнуң «Коммунизм» колхозунда мээн өөреникчим Ширинкуль Казанбаева болдунуң звенозунуң кежигүннери-биле кады **25 гектарның тус бүрүзүнден ортумаа-биле 129 центнер дүжүттү** өстүрүп алганының дугайында чоокта чаагы мелээ сагыш-сеткилминин өөрүшкүзүн хайныктырды. Мындыг бедик түннелдерни бистиң черге сөөлгү чылдарда кым-даа чедип албаан болгай. Чер ажылының бедик культуразы, маадырлыг ажыл-иш, ажылдарны комплекстиг механизастааны өске-даа звеноларга бедик дужутту алыр арганы берген. Ам гектардан-на 60—70 центнер дүжүт кымны-даа кайгадып шыдавас.

Бистиң чуртувустун хөй-хөй улустарының төлээлекчилериниң найыралы крупа кылыр бо үнелиг культура дээш безин канчаар канналып келгенин көөрү Казахстанның рис тарыкчыларының баштайгылары болур бистерге өөрүнчүг-дүр. Чижээлээрге, Чиили районнуң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Гигант» колхозунда он сес национал-ның рисчилери, малчыннары, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери акыдуңма ёзу-биле чурттап болгаш демниг ажылдап турар. Сыр-Дарьяның колхоз болгаш совхоз бүрүзүнде база шак-ла ындыг.

Сыр-Дарьяның делгем шөлдерин Бүгү-эвилелдин комсомолчу шалыпчы тудуу кыллыр чарлаанынга Кызыл-Орданың рисчилери чоргаарланып турар. Олар бүгү чурттун төлээлекчилери-биле демнежип алгаш, шак ол кадып чыткан черни байлак дүжүттүн черлери болдуруп, ында амгы үениң суурларын тудуп турар. Бистин хөй национал-ныг улуузувустун улуг байырлалынга — Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынга совет кижилериниң белеткеп турар хөй-хөй күш-ажылчы белектериниң бирээзи ол кылдыр билир мен.

КУЛЬТУРА АМЫДЫРАЛЫНЫҢ

ВОЛГА ЭРИИНДЕ ТЫВА АЯЛГА

Улуг орус хем Волганың эриинде архитектура талазы-биле саас-чараш, төөгү талазы-биле сураглыг, улуг үлет-пүрүүг, байлак төөгүлүг, чаңчылдарлыг хоорайлар-ла хөй. Шаг шаандан бөөр Волганың төвү, найысылалы болуп алдаржаан Горький хоорайның төөгүзү онза солун. Оон хөй саңныг театрларында, концерт залдарында ам бо хүннерде солун көргүзүүлер чоруп турар.

Хоорайга келген аалчыны «Волга — найыралдың хемиз» деп аттыг цирк программазының чарлалдары сонуургадыштар. ССРЭ-ниң 50 чылынга тураскааткан ол программада Күрүне циригиниң тыва болүүнүң артистери база ойнап турар.

«Найырал» деп пароходтуң улуг орус хемнеп чоруп орар аян-чоруу кылдыр чогаадып тургускан бо концертте агаар гимнастарының оюну, адыглыг, ыттыг көргүзүүлер нарын, солун күүселделер болур. Программаның бирги кезээниң тончүзүнде «РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Владимир Оскал-ооллуң удуртулгазы-биле тыва артистер ойнаар» деп чарлакчы чугаазын дооспайн чорда-ла көрүкчүлер адыш часкай эгеледи. Манежче тыва аялганың үделгези-биле артистер үнүп келди. Эки ажылдаттынган, аваангыр, чиик, эллигр шимчээшкиннер. Карак чивеш аразында тыва амыдыралдың көргүзүүлери — деспиге тараа челбиири, дүк кагары, ог тигери чуруттунуп эрте берди. Чиңге демир кырынга танцылар, чаданы өрү үнери, сальто шураашкыннар. Көргүзүг бүрүзүн, артист бүгүдезиниң үнүүшкүннерин көрүкчүлер адыш часкаашкыннары-биле уткып турду.

Чаныма орган хөрээжен кижиниң тыва номерге адыш часкап орарын эскерип каап, көргүзүг сеткилиңерге таарыштыг бе деп, айтырышкан болдум. Хүлүмзүрбүшаан ол:

— Каш чыл бурунгаар, бежен чылдарда боор, тыва цирк артистери маңаа ойнап чораан түве. Ынчаарда-да оларның оюнунуң онзагайын, мергежилдиин магадаан мен. Бөгүн тергиин эки ойнадылар. Чаа нарын шимчээшкиннер немешкен, мергежил улам бедээни илден. А Оскал-оол дээрге ёзулуг илбичи-дир — диди. (Көргүзүг үеинде таныварзы кижини «байысаап», айтыртынып-ла олурар эвес, ооң ат-сывын-даа суравадым, соолунде база чугааны улам чылаптар, шуудуптар арга тыпладым, ынчангаш ооң адын биживедим).

Оюн доозулган. Владимир Базыр-оолович-биле ужуражып, чоокку болгаш келир үедеги планларын сонуургадым.

Эрткен чылын бистиң артистеривис совет цирк уран чүүлүнүң оске-даа мастерлери-биле кады Англияга, Голландияга ойнап чораан келгеннер. Ооң соонда Оскал-ооллуң бөлүү чурттүү эдээн каш хоорайларынга 400 ажыг оюн көргүскен. Ол көргүзүүлерниң программазын юбилейге тураскааткан, ССРЭ-ниң хөй национал улустарының төлээлери киржип турганы-биле онзагай. Эрткен чайын Волгада маадыр хоорай Волгоградка Сталинград тулчуушкунунуң киржикчилери совет дайынчылар болгаш «Нормандия-Неман» деп француз авиаэскадрильяның кежигүннери-биле цирк артистериниң ужуражылгазы болган. Олар циркти-ниң программазын улуг сонуургал-биле көргенин Владимир Базыр-оолович демдегледи.

Горькийге келириниң мурнунда тыва артистер Краснодар хоорайга ойнап турган болду. Аңаа совет циркти-ниң эң шылгарааңгай артистери — ССРЭ-ниң улустуң артизи Олег Попов, Валентин Филатов, Соңгу-Осетин АССР-ниң аът мунукчулары Дугановтар болгаш өске-даа 70 хире кижи тускай программа ёзугаар ойнап турган. Ооң ужуру мындыг. Ноябрь айда совет циркти-ниң сураглыглары Американың Каттышкан Штаттарынче оюн көргүзүп чоруур. Оларның аразында Оскал-ооллуң болүү база бар. АКШ-ка бистиң артистеривис сес хоорайга үш ай дургузунда ойнаар. Программаны тургускан, даштыкыже үнериниң мурнундагы чыыш Краснодарга болганы ол.

Капитализмниң эң кол чурту, чөлеңгижи болуур, делегейниң улуг державазынга социалистиг системаның күчүкүжүн, ооң культуразының чечектелиишкинин көргүзер улуг программага киржири дээрге харыысалгалыг чүүл болдуу-биле чергелештир бистиң артистеривистиң чогаадыкчы чедиишкининиң, уран мергежилиниң херечизи болбайн аан.

Оюн доозулган. Владимир Базыр-оолович удуртуп турары болүүнүң артистеринге даартагы репетицияның эгелээр шагын айтып бергеш, оларның-биле байырлашкан чорупту. Уран чүүл, цирк көргүзүүлери дээрге хүн бүрүнүң соксаал чок ажылы, репетициялар, үениң бүгү айтырыгларын сайгарып билири. Кажан-даа катаптаттынмас, үргүлчү сайзырап орар, алдык чок күүседиглиг, чайыннанчак оюн ыпчан чедип алдынар. Ындыг оюн кижилерниң сеткил-сагыжын чаагайжыдып, эстетиктиг таалалды бөөр.

М. ДҮЛҮШ.

Горький—Кызыл.

ЭРТЕМНИГ ООЛ

Моол улустуң тоолу

Шыянам. Шаг-шаанда бирле черге чаңгыс ооллуг ирей, кадай чүүттан чораан чүвен иргин. Олар чүгле үш чүс баш чылгылыг турганнар.

Оол эр болуп өзүп келирге, ооң эртем-билиге өөренир үеви база чедип келип-тир. Ада-иези ооллу өөредири-биле бир ламага аппарып хүлээткеш, хөлөзининге чүс баш чылгыны база чорудуп берген. Бир чыл эрткенде, оол чүзү боор, шыдыраа ойнаар кылдыр өөренип алгаш, дедир чаныр келген. Ооң ада-иези оглунуң чүнү-даа эки өренип албаанынга хорадааш, ооллу база катап ол ламаже чорудупкан. Лама чүс баш малды хүлээп алгаш ооллу бо удаада ырлаарынга өөредип каап-тыр эвеспе. Кажан оол чаныр келирге, ону ада-иези база катап кончуп-кончуп, дедир-ле ол ламаже өөредип чорудупкан. Үшкү чылында оол моол бижикке өөренип алган, ынчалза-даа оол лама болуп шыдаваан бооп-тур. Кажан ол чаныр келирге, ооң ада-иези сөөлгү чүс малын ламага беришкининден, хөлчек түрен баксыраан органнар. Оглуның лама болбаанынга мунгараан-деңгерээн орган кыргаңнарга оглу чугаалап-тыр:

— Улуг дыка мүңгаравадар, авай, ачай. Мен бистиң хаанның байлаан шыгжап кадагалаан аптара-хааржаандан бирле үнелиг дашты оорлап эккээр мен. Ону садыпкаш, база катап тодуг-догаа чурттай бөөр бис.

Оол шынап-ла ынчаар кылган-даа: хаанның аптара-хааржаандан үнелиг дашты алырын алгаш, дезин шыдавайн барган иргин. Хаанның чалчалары ону чер-даа алыспайн тудуп алганнар. Хорадаан хаан оорпу доп-дораан шиндерин негээн чүвен иргин. Ооллу-даа чүү боор ишек кежинге тулуптай шарааш, шаажылал кылыр черже хаанның шивишкиннери аппар чорааннар. Орукка чоруп ора, олар бир аалга доктаай берип-тирлер. Ол аалга бир улуг байның оглу куда дүжүрүп турган чүвен иргин.

Хаанның шивишкиннери ол куда дүжүп турган өгже кире бергеш, ооллу даштыгаа каапканнар. Кажан оол чааскаан арткаш, ырлап-ла эгелээн. Оол шынап-ла тулган-на эки ырлаан. Ону кудага ырлаарын чыылган чон дилей бергеш. Ам канчаар боор, хаанның шивишкиннери чөпшээрежир ужурга таварышканнар чүвен иргин. Оол өгге баргаш, дыка хой кайгамчык солун ырларны ырлаан-даа.

Шивишкиннер хүндүлеп, араганы ой-хемчээл чок ижиижин, ужуп калганнар. Ынчан оол олардың бирээзинин хойнуадан ону шаажылаар дугайында хаанның дужаалбизинин уштуп алгаш, ону катап бижээн дедир суп каан. Дужаалда мынчаар бижээн болган: «Ооллу дүжүмет кылгаш, ону үдеп чоруур кижилерни шаажылаар».

Эртемнинде ооллу шаажылаар черге эккелгеннер. Хаанның чоок дүжүметтери дужаалды күүседип, ооллу дүжүмет кыдыр чарлааш, шивишкиннерни шаажылап каапканнар. Ооң соонда дүжүметтер. — Бисте тускай чаңчыл бар түве. Чаа дүжүмет болган кижи суг кадыныбиле шыдыраалаар апаар, удуп алзыңза — улуг дүжүмет болур сеп, а уттурзыңза шорун — шаажылаар апаар бис—деп, ооллга чугаалааннар.

Оол-даа чүү боор, үш дүнхүн дургузунда суг кадыныбиле ойнап келген. Адак сөөлүнде оол бир-ле кажар көштү кылырга, кадын дүжүп берген чүвен иргин. Оол ынчаар ол черниң улуг дүжүмеди апарып-тыр. Оол-даа ол-ла дораан ада-иезин көжүрүп алгаш, оюн ол, чигин чире чурттай берип-тир оо.

Аныяктар марыжы

Сөзү М. ДОРЖУНУУ. Аялгазы Р. КЕНДЕНБИЛЬДИН.

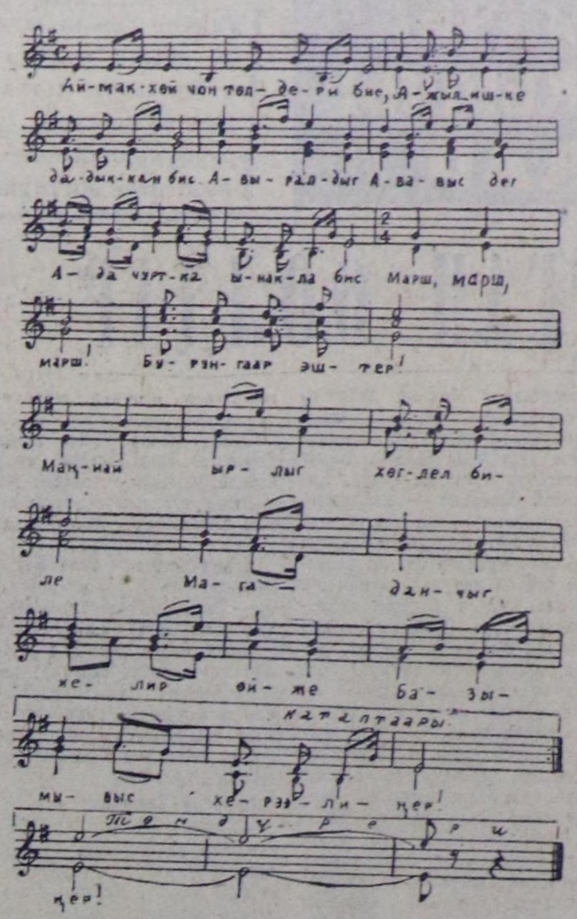

Аймак хөй чоп төлдери бис.
Ажыл-ишке дадыккан бис.
Авыралдыг ававыс дег
Ада-чуртка ынак-ла бис.

Кожумаа:

Марш, марш! Бурунгаар,
эштер!
Маңнай ырлыг хөглел-биле
Магаданчыг келир өйже
Базымывыс хереэлиңер.

Чаа совет эртемнерни
Чалгын кылып, чүленген бис.
Айның, хүнүң чажыттарын
Ажыдары — сорулгавыс.

Өртемчейге дайын үнзе —
Өжүр базар күштүг-ле бис.
Өштүглерге согуг кылдыр
Өңгүр чечек тарын тур бис.

Башкы Ленин тургусканы
Партиявыс айтыы-биле
Коммунизм бедиидиве
Кожа базып чедер-ле бис!

ДЕПУТАТТАРГА ДЫҢНАДЫГ

Кызыл хоорай Совединиң IX сессиязы 1972 чылдың ноябрь 1-де СЭКП Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга хүндүскүнүң 3 шактта ажыттынар.

«Хоорсоветтиң ажыл-агыйларында мал ажылының амгы байдалының болгаш ону улам ыцай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» айтырыгны аңаа чугаалажыр.

Удавас түңнел көрүлде

ССР Эвилелиниң тургустунганындан бөөр 50 чыл болган алдарлыг байырлалынга тураскааткан Бүгү-россиянның кодээ уран чүүл көрүлдезин эрттирер талазы-биле республиканың оргкомитединиң эолчеглиг хуралы болган.

Кодээниң уран чүүл көрүлдезиниң ийги эолчээ — районнар көрүлдеринің эртип турарының болгаш көрүлдениң үшкү эолчээ — түңнел көрүлдени Кызылга эрттирер чурумунуң дугайында культура министри М. С. Хомушку дыңнадыг кылган.

Кодээ уран чүүл көрүлдезиниң үшкү эолчээ болур республиканың түңнел көрүлдезин бо чылдың ноябрь 23-тен 26-га чедир Кызылга эрттирерин оргкомитет шиитпирлээн.

Районнардан кээр уран чүүл коллективтеринин киржикчилериниң саны тус-тус районнарга доктаадыр, ол коллективтер кайы-кайы черлерге концерт көргүзер дугайын чугаалажып, бадылаан.

Түңнел көрүлдезин белик организастыг деңнелге арттырер талазы-биле лизы-бүрү комиссияларны болгаш көрүлдениң төп штавын база парлалгемелээ товун тургускан.

Көрүлдениң Кол жюриизи болгаш жанрлар аайы-биле тускай жюрилерин тургускан. Ында найысылалдың партия, совет болгаш хөй-шиити организацияларының төлээлери, тускай эртемниглер киржип турар.

Ооң аңтыда уран чүүл көрүлдезиниң тус-тус жанрлар аайы-биле республика көрүлдезин эрттирер хуусаалларны мынчаар доктааткан:

улусчу театрларның болгаш шин коллективтеринин көрүлдезин 1973 чылдың мартта; кодээ агиткультбригадаларның көрүлдезин 1973 чылдың июньда; бот-тывылгыр чуруктуларның болгаш эгелеп чоруур фото-кино тырттырыкчыларының эжылдарының леглелгезин 1973 чылдың июль айда эрттирер.

(БИСТИҢ КОРР.).

Композиторнуң кежээзи

РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, Тыва АССР-ниң улустуң артизи композитор Алексей Чыргал-ооллуң чогаадыкчы кежээзи Кызылдың уран чүүл училищезинде эрткен. Кежээни училищениң директору А. А. Панов ажыткаш, композиторга сес бөөрге, залды шыпырт долу көрүкчүлериниң адыш часкаашкыны диңмиреп үнүп.

1940 чылда найысылалга келгенин, а бир чыл болганда, театр студиязынга өөренип киргеш, ону 1945 чылда дооскаш, хөгжүм-шин театрының артизи бооп, 20 ажыг рольдарны, ылаңгыя «Хайыран-ботта» Седиптин, «Ревизорга» Хлестаковтуң овур-хевирлерин тургузуп, көрүкчүлерге бараан бооп чораанын композитор сактып чугаалады.

«1951 чылда Казань консерваториязының студентизи апарганым уттундурбас, чогум-на студент чылдарымда «Алдан маадыр» дээнгишкаш улуг чогаалды бижээним, өөренип тура, эртенгинің 6 шактан дүнекинің 12 шакка чедир консерваториядан үмейн, эш-өөрүмнүң дузазы-биле кичээлдеп тургулаан мен» деп түңнеп чугаалаарга, ванг күзел, кызымак чоруктуң аңызы бо-дур ийин деп бодап олурдум.

Композиторнуң «Алдан-маадыр», «Мээң Тывам» деп симфония поэмаларын, ооң А. Русскийниң сөзүүге бижээн «Революция күүгү берген», С. Козлованың сөзүүге «Октябрьның ыры» ода улустуң «Хандагайты» деп ырызын таарыштыр турганын күүседирге көрүкчүлер чылыы-биле хүлээп алганнар.

Сураглыг чаалчыларның, артистерниң, черле ынчаш, уран чүүлдүң алдарлыг кижилериниң кежээлерин удаа-дараа эрттиритүрер болза, оларның номчукчулары, көрүкчүлери-биле хөлзаазы улам быжыгын, уран чүүлде чаа чүүлдерни өн ортузунга пропагандаалаарынга улуг идиг болур дээрзин Тыва АССР-ниң күрүне шаңналының лауреаты, композитор Алексей Чыргал-ооллуң чогаадыкчы кежээзи бадыткан.

М. БАЯНОВИЧ.

ДАШТЫКЫДА

ТК-ларның пленумнары

ПРАГА. (СЭТА). Ында Чехословакияның Компартиязының Төп Комитединиң пленуму ажылдап эгелээн. Пленумнуң хүн айтырында — ЧКП ТК-ның Президиумунуң «ЧКП-ниң XIV съездизиниң соонда идеологтуг ажылдың кол-кол сорулгаларының дугайында» илеткели. Ону ЧКП ТК-ның Президиум кежигүнү, секретары В. Биляк кылган.

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижке Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң пленуму болган. Моон мурнунда болган пленумнуң чөөн үзелдиг күштериниң хөделиишкиннериниң чаңгыс эви дээш партияның демиселиниң дугайында шиитпиринің күүселдезинин дугайында болгаш ол демиселди моон соңгаар улам калбартырының дугайында айтырыгны ол чугаалашкан.

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның Коммунистиг партиязының Төп Күүсекомунуң пленуму бооп эрткен. Пленумнуң хүн айтырыы — калбак Улус массаларының амыдыралының байдалын экижидери дээш демиселиңе ИКП-ниң сорулгалары болгаш аныяктар база студентилер ортузунга партия ажылын идепкейжидер дугайында айтырыг. Пленумнуң киржикчилери ол ышкаш индий-пакистан харылзааларны чогумчударының аргаларының дугайында болгаш АКШ-тың төп разведка эргелелиниң хоралыг үүлгедиишкининериниң Индияда күштелгениниң дугайында айтырыгларны база чугаалажып көрген.

РИМ. (СЭТА). Италияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Пленуму ИКП-ниң политиктиг демиселиниң сорулгаларының, а ол ышкаш чамдык организастыг айтырыгларның талазы-биле бооп эрткен. Пленумнуң ажылының түңнелинде ИКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Дж. Наполитано түве чугаалаан. Аңаа түңнел резолюцияны хүлээп алган.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ХАНОЙ. (СЭТА). Ханойга ВДР-ниң Национал хуралының доктаамал комитединиң хуралы болган. Аңаа ВДР-ниң премьер-министриниң оралакчызы Нгуен Зуй Чинь плеткел кылган.

«Вьетнамда дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулга» чарарыгга хамаарыштыр ВДР биле АКШ-тың аразынга дугуржулга чедип алдынган деп демдеглээн, ВДР-ниң Национал хуралының доктаамал комитеди ВДР-ниң чазааның политиказын чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүг деп көрген. ВДР-ниң чазаа Вьетнамда дайынны соксадыр, аңаа тайбыңны катап тургузар, Азияга, бүгү делегейге тайбыңны быжыглаарының хөрээнге дуза чедирер, вьетнам улустуң, америк улустуң, делегейниң улустарының чоптүг пегелделерин, чаагай күзелдерин хаңдырар дээш, америк чазактың бодунуң алган хүлээлгелерин күүседирин, ийи таланың аразынга дугурушкан графиктги ёзугаар дугуржулгага ат салып бөөрин америк чазактан шуут негеп турар.

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Президентиниң национал айыл чок чорук талазы-биле дузалакчызы Г. Киссинджер Вьетнам талазы-биле тайбың таарыштырылга дугайында ВДР-ниң төлөөлекчилери-биле чажыт беседалар кылганынга хамаарыштыр парлалга конференциязынга медеглел кылган.

Г. Киссинджер ВДР-ниң чазааның октябрь 26-да медеглелинде тайылбырлаан, тос чүүлдеп тургустуткан санал ёзугаар кылган дугуржулганың кол чүүлдерин бадыткаан.

«Тайбыңны чедип алыры чоокшулап келгеп. дугуржулга чарарының барымдаазы дозевилеттинин турар деп бодап турар бис» — деп, Г. Киссинджер медеглээн. «Шуут шиитпир үндүрерин чедип алырда, нарын дайын байдадынга бергелер черле таваржып келир болгай. Ынчанмыже оруктун улуг кезии эрттингеп, дугуржулга чедип алырының оруунда таваржып турар айтырыглар таарыштыр дугуржун алдынган айтырыглардан шоолут-ла чугула эвес деп бодаар-дыр бис» —деп, Г. Киссинджер демдеглээн. Амдаа чугаалажыр ужурлуг айтырыглар бар болгаш АКШ «октябрь 31-де дугуржулгага ат салып шыдавас, ол дугуржулганың чамдык чүүлдерин ам-даа ылавылап дугуржур апаар» —деп, Г. Киссинджер бадыткаан.

Америк турушту Тхиеўнуң Сайгон ёзу-чуруму-биле дугуржуру эргежок чугула деп сылдаглап алгаш, дугуржулга чарарыдан ынчалдыр быдаар кажарлаашкын кылырын Киссинджер агартыр деп ораддашкан.

Парлалга конференциязы

Чехословакияда тураскаалдыг хүн

ПРАГА. (СЭТА). Октябрь 28-тің хүнү Чехословакияның амыдыралында шылгараңгай үш болуушкун-биле холбашкан. Ону хамыктың мурнунда ол республиканың төрүттүнген хүнү дээр.

1918 чылдың октябрь 28-те тускайлаң догуваан Чехословак Республика тургустунган. Ук республика делегейниң бирги дайынындан аштырышкынга таварышкан австри-венгр империяның бузундулары арткан чуртка төрүттүнген. Европаның политиктиг чуруунга чаа, хамааржылга чок догуваан күрүне — Чехословакияның кос-тип келгени национал-хосталгалыг, революстуг шимчээшкинни бүгү делегейге күчүлүг чалгыг дег өскүткен Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шуут салдар чедиргениниң түңнели болган.

Чехословак Республиканың тургустунган хүнүнден бөөр барык үжен чыл эрткенде, чуртту башкарар эргени күш-ажылчы улус Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бодунуң холунга алган.

1945 чылдың май 9-та бүгү делегей фашистиг Германияны ашкан тиилелге хүнүн демдеглээн. Тура халыышкын кылган Прагага дуза чедирер дээш далажып чеде бергеп совет шеригле Чехословакияның найысылалын гитлержилерден ол хүн хостаан. Совет Эвилелиниң алдарының кайгамчык улгадын, коммунистерниң салдарының аажок күштелип турары Чехословакияның дайын сөөлүнде хөгжүдезинге база салдарлыг болган. Чехословакияга национал фронтунуң чазаа тургустунган. Аңаа чехословак коммунистер көскү рольдуг болган. Оларның негээнин ёзугаар 1945 чылда улуг-улуг үлетпүр бүдүрүлгелерин, банкыларны болгаш страхование институтларын национализаастаар дугайында хоойлу хүлээп алдынган.

1968 чылдың октябрь 28-те ЧССР-ниң президентизи Л. Свобода Чехословак Федерацияның дугайында хоойлуга ат салган. Ол хүн ынчалдыр Федерация хүнү болган.

Соңгулда мурнунда

ВАШИНГТОНДАН СЭТА-ның корреспондентизи Н. Пахомовтуң дамчытканында мынча дээн:

АКШ-тың Коммунистиг партиязы чуртта калбарган соңгулда мурнунуң кампаниязынга чедиишкиннердиг болган. Коммунистерниң президентиге кандидады, Компартияның Чингиие секретары Гэс Холлдуң болгаш оралакчы президентиге кандидат Джарвис Тайнериниң аттарын АКШ-тың вайысылалы Вашингтонунуң девискээри Колумбия округтуң соңгулда бюллетеньнеринге чурттуң төөгүзүнде эң баштай киргеп турар. Бодунуң кандидаттарының аттарын соңгулда бюллетеньнеринге Компартияның кириерин чөпшээрээрин негээн дыңнадыгга Вашингтонунуң 17 муң чурттакчызы ат салган. Кандидат-коммунистерниң аттарын ооң аңгыда, чурттуң 13 штадының соңгулда бюллетеньнеринге база киирер. Аңаа хамаарыштыр база 11 штаттың судтары доктаал үндүрер деп турар.

Коммунистиг партияның соңгулда мурнунда программазын чурттуң хөй-хөй штаттарының болгаш Вашингтонунуң чову деткип турар.

Соңгулдага белеткел

БОНН. (СЭТА). Барыынгерман бундестагтың ноябрь 19-та болур соңгулдазынга Германияның Компартиязының кандидаттарын дешпидерни. ГФР-ниң 100 муң ажыг хамаатызы боттарының деткип турарының барымдаазы кылдыр аттарын салып бергеп. Ынчангаш барыынгерман коммунистер ГФР-ниң парламентизин соңгуурунга 1953 чылдың соонда эң баштай киржир.

ЯПОНИЯ. Ам Японияның девискээринде АКШ-тың 100 ажыг шериг базазы бар. Оларның хөй-хөйүнде Мурнуу Вьетнамга сандан үнген америк шериг техниказын септеп селип турар. АКШ-тың Сагамихарада шериг базазынга бо чылдың баштайгы алды айларының дургузунда 300 ажыг америк танкыны септээн. Ынчалза-даа ол базаларны АКШ-тың Мурнуу Вьетнамда эжелекчи дайынынга ажыглаарынга япон хөй-нинте удурланып турар болганда, ук техниканы Мурнуу Вьетнамга дедир чедирери шыңгыы удурланыышкынга таваржып турар.

ЧУРУКТА: АКШ-тың септелге-хаңдырылга ажылдары кылыр шериг базазы Сагамихарада (Канагава префектура) америк танкылар.

КИОДО — СЭТА-ның фотозу.

мелевидение

ОКТЯБРЬ 29-ТА

МОСКВАДАН

12.00-Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Иколачыларга. «Будильник». 12.40—«Кадыкшылга». Эртем-ийлыбырлыг программа. 13.10 — Красноярскиниң телестудиязының программазы. 14.10— Өңгүг телекоргүзүг. «Кинолян-чоруктарының клуву». 15.10—«Хүннүң медээлери». Киножурнал. 15.20—15.30— Чапсар. 15.30—«Пароль херек ыа». Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 17.00— Өңгүг телекоргүг. «Кама кыдыы—бистиң черивис». Документалдыг телефильм. 17.20—«Сакты-дыр сен бе, эш». Музыкалыг телефильм. 18.00—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

180— Уругларга мультфильм. 18.40— Документалдыг телефильм. 19.10—«Салгалдың намдары». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

155— Өңгүг телекоргүзүг. «Угаан сарыыл чок хүн». Дамчыдылга. 21.00— Футболга делегей чемпионады. «Заря». (Ворошиловград)—«Торпедо»). Ворошиловградтан дамчыдылга. 225— Концерт. 23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Агаар

Өгүн республикага булуттар, чамдык черлерге хар-хар. Барыын угланыышкынның хаттың күжү секундада 10—15 метр чедер. Агаарның температураза даглыг черлерге 0—5 градус чедир соор.

Кызылга шокар булуттарлыг, хар чагбас хүн болур. Агаарның температураза 0—2 градус чедир чылыыр.

Редактор В. С. ЩАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Дипломнуг Зозуля» 10, 11.50, 13.40, 15.30, 17.20, 19.10, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кызыгаар аъргазында дүн» 10.50, «Кыз-Жибек» (1-ги, 2-ги кезектери) 12.15, 15, 17.45, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Олар баштайгылары болганнар» 11.30, 13, 14.40, «Республика прокурорунга полиция комиссарының мининишкини» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Айболит» 9, 10.50, «Ооллар» 14.40, «Амыдырал бисти шылгап турар» 12.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чурттаан кижи болуп алгаш» 10, 11.45, 13.30, 15.15, 17, 18.45, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Амыдырал бисти шылгап турар» 15, 16.40, 18.35, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кыз-Жибек» (1-ги, 2-ги кезектери) 14.45, 17.30, 20.15 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дээвиирден базым» 10.50, 12.40, «Дипломнуг Зозуля» 14.40, 16.40, 18.40, 20.40 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадчыларының 35-21, пропаганда киллизинин 23-54, харыысалгалы секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культур киллизинин 23-54, көлээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургут киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01078.

Солун неделяда 6 катап үнер